

KULTURBILLEDER FRA EN VESTJYSK HEDEGAARD ¹⁾

Af *Axel Steensberg*.

Egeskoven har gammel Hævd i Vestjylland. Den voksede her vidt og bredt i Bronzealderen, og i Moserne ligger der Stamme ved Stamme. Efter Tørvejordens Afgravning peger de væltede Træers Rødder afmægtigt mod Himlen som stivnede Fangearme. Endnu i Middelalderen klædtes de lave Bakkedrag mellem Herning og Holstebro af Skovens Kæmper. Ned gennem de korte Dale, hvor der var Læ og Muld nok, voksede Træerne sig alentykke. Men i Moserne var der nu Krat af El, Graapil og Birk blandet med Pors, Klokkelyng og Kæruld. Efter Forsumpningen i Jernalderen kunde Egen ikke mere vokse paa de lave Steder.

Der er mange Vidnesbyrd om Egeskoven, ogsaa naar man ser bort fra Bronzealderlagene i Moserne. For nylig regulerede man Løven Aa og fandt da paa det Sted, hvor Aulum, Ørre og Sinding Sogne støder sammen, et Stemmeværk, der var sat af alenbrede, tilhugne Egeplanker paa Kant over hinanden. Deres Ender var indføjjet i Furer hugget i Siderne af 3—4 Alen lange nedrammede Stolper (»Bulkonstruktion«). Ogsaa Stednavnene fortæller om de vestjyske »Iegetræer«: Jæggesbjerg, Jæggeris, Eggesgaard, Eg-bæk og Romeg. De melder tillige om andre Træsorter og om Skove i Almindelighed: Askbjerg, Elkær, Sønderlund, Lundebjerg og Helleskov.

¹⁾ Selvom artiklen om den vestjyske hedegaard Stensbjerg kun behandler en enkelt gaard, har redaktionen dog ønsket at bringe den i Fortid og Nutid, fordi den viser, hvor meget kulturhistorisk stof, der findes i gaardhistorien for den, der har øjne at se med og øren at høre med.

Red.

Sognenavnene paa Egnen hører næsten alle til den ældste Type i vort Land, som ender paa -ing: Sinding, Nøvling, Tjørring, Timring, Vinding, Herning o. s. v. Eller de ender paa det næsten lige saa gamle -um (af »Heim« = Hjem) som Aulum. Men Gaardnavnene er i Reglen af den naturbeskrivende og temmelig unge Form: Stensbjerg, Karlsmose, Overbjerg, Havrsnap, Søvndal, Viskær, Foldager, Bækgaard, Aavad, Kvindvad, Kragssnap, Skred, Pungvig og Rimme. I forhistorisk Tid eksisterede der vel Samlinger af Gaarde omkring de nuværende Sognekirker. Landsbyer og Lokalteter som Ljørring, Rødding, Bording (gaarde) og Holing fik ingen Kirke, men er jævngamle med Sognebyerne. De mange Enkeltgaarde, der kom til at ligge i nogen Afstand fra Sognets Midtpunkt ved Aar eller mindre Vandløb, stammer derimod næsten alle fra Middelalderen. Det gælder sandsynligvis ogsaa den Gaard, vi her skal gæste: »Stensbjerg« i Sinding Sogn.

* * *

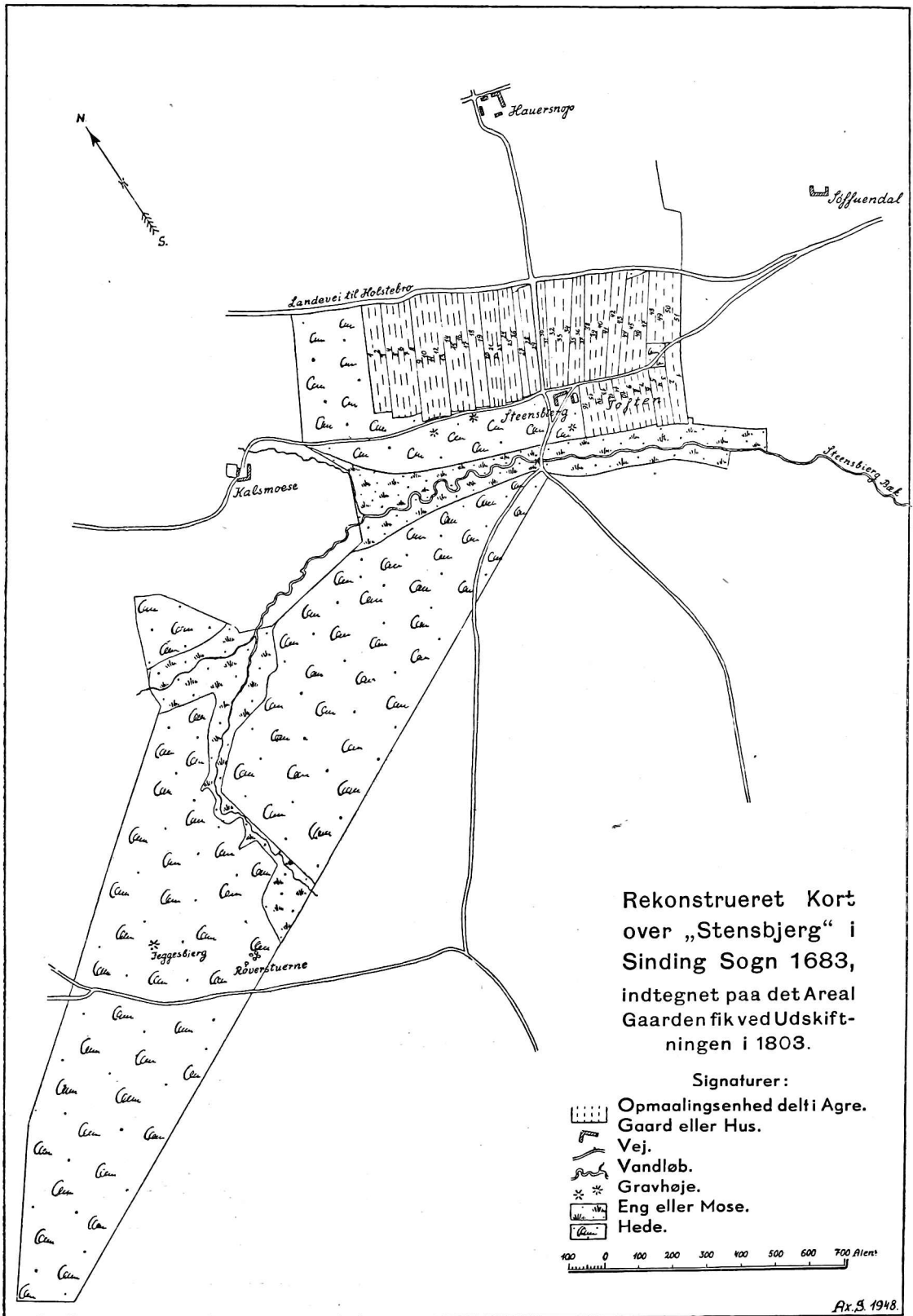
Egeskoven forsvandt. Allerede ved Midten af 1700 Tallet fandtes der næppe Rester af den i Sinding Sogn. Hugst og Husdyr var blevet dens Skæbne. Og Lyngen bredte sig overalt, hvor Menneskene ikke lod Ploven vende Jorden fra Aar til Aar. Hver lille Træplante, der selvsaaet spirede paa de udyrkede Arealer, blev ubarmhjertigt afgnavet af Faarene eller afskaaret, naar Bonden og hans Karl skar Hedetørv, rev Revlingris eller afhuggede Lyngen med Le til Ildebrændsel. I Maj Maaned drog alle Lods ejere ud i den 300 Td. Ld. store Merrildmose for at skrælle Tørv til de aabne Skorstene og Bilæggerovne. Alene i Stensbjerg brugte man 15 Læs om Aaret i Tiden o. 1880. Ude i denne øde Mose skal den sidste Ulv i Sinding være nedlagt af et Par Karle fra Aavad, der gravede Lyngtørv.

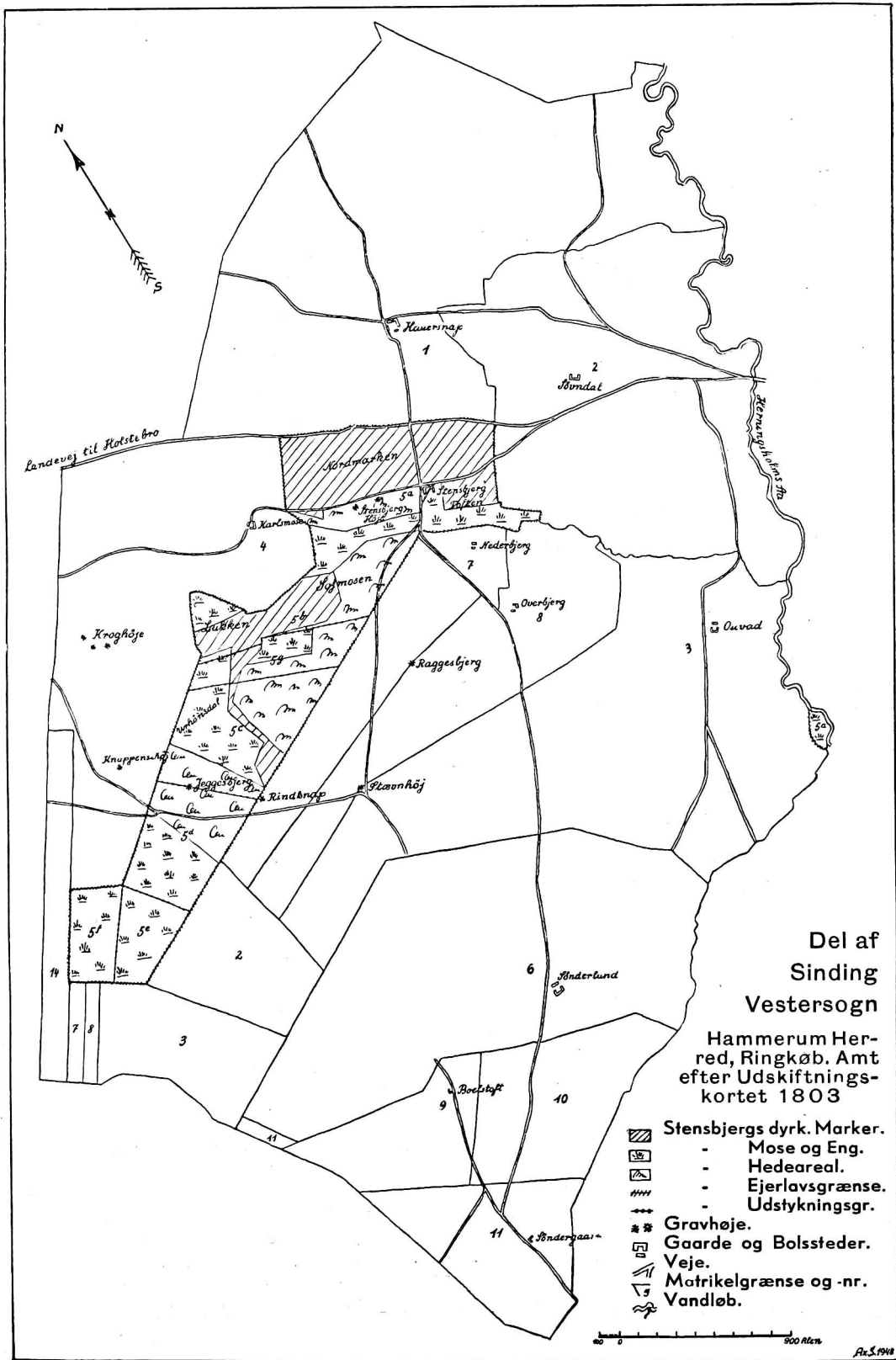
Naar »Skovlovringerne« fra Silkeborgegnen kom kørende til Marked i Holstebro med lange Rækker af Hjul anbragt paa Træstokke koblet efter hinanden, havde de fra »æ gammel Waa:s«¹⁾, som Horsens—Holstebro Vejen endnu hedder, et vidt Udsyn over Landskabet. Vasen danner Skel mellem Stensbjerg og Havrsnap

¹⁾ Vase: Indgrøftet Vej.

Marker, og paa det Sted kører man langs ad en Højderyg, hvorfra man mod Syd ser ned over en rundagtig Dalsænkning med Afløb østpaa til Aaen gennem Stensbjerg Bæk. Dalen begrænses foruden af nævnte Højderyg tillige ved en Række Bakker: »Kræhyw« (nu Kroghøje), »Knappensi-hyw«, »Jæggesbjærre«, »Rindknap«, »Støwnhyw« (Stævnehøj) og »Raggesbjærre«. Mellem Knappensi-høj og Jæggesbjærg løber mod Nordøst en snæver Slugt under Navnet »æ O-rhønsdaal« (Urhønsedal). Hoveddalens største Del optages iøvrigt af Karlsmose og Stensbjerg Mose. Her fandtes i 1683 ikke en eneste dyrket Ager. Tilvenstre, hvor Raggesbjærg lukker for Dalens Østside, sender de omgivende Bakker en lille Udløber frem som en Kulisse hinsides Stensbjerg Bæk. Den kaldes »æ Waaj-bak« efter det gamle Vadested i Bækken. Ogsaa i Forgrunden tilhøjre er der skudt en Kulisse ind paa »Scenen«. Det er den Bakke, som har givet Gaarden Navn. Den har et stejlt Fald mod Syd til Bækken, mens Faldet mod Nord kun er ringe og snart afløses af en Stigning op mod den gamle Vase, hvor vi er standset for at tage et Overblik over Landskabet. Paa det lyngklædte Stensbjerg ligger der to Gravhøje. I den ene fandt Ejeren i 1840 et Bronzesværd, som blev indsendt til »Commissionen for Oldsagers Opbevaring« i København. Et Par andre Høje laa i sin Tid langs Vejen op til Vasen. Den største Gravhøj ses dog ovre paa Jæggesbjærg i Syd. En anden Høj laa mellem Gaarden og Bækken, hvor der i vore Dage er Have. Ogsaa paa Raggesbjærg, Rindknap, Knappensi og Kroghøj var der Høje — sidstnævnte Sted ikke mindre end tre.

Eggen har altsaa været ret stærkt bebygget i Oldtiden, vel navnlig i Slutningen af Stenalderen og i Bronzealderen. Om Jernalderbebyggelse vides intet. Ganske vist laa der mellem Rindknap og Jæggesbjærg fem Boligtomter, som kaldes »æ Røwerstaawer«. Men deres Alder er ikke fastslaaet. Min Far, Jens Steensberg, lod i 1909—11 tre af dem udgrave. De var alle 8 Alen lange og godt 6 Alen brede med Nedgang fra den ene Ende. Gulvet, der var leragtigt, laa i en Dybde af 4 Fod under den naturlige Overflade. Langs Væggene var Baalrester undtagen udfor Nedgangen. Der laa indtil 1 Tomme tykt Trækul i op mod en Alens Afstand fra Væg-

linien — mest Egekul, men ogsaa Rester af El og lidt Hassel. Museumsdirektør Sophus Müller, der i 1909 aflagde et Besøg ved Udgravningen, skriver i sin Beretning, at der fandtes Pletter af sort, kullignende Indhold (nu vilde man gætte paa Stolpehuller, som man paa dette Tidspunkt endnu ikke havde lært at kende). Tomterne kunde efter hans Formening godt hidrøre fra Oldtiden, men der fandtes dengang ikke Lerkarskaar. Saavidt, jeg husker, laa der dog i min Barndom i en Æske et Par smaa Skaar, som var fundet ved Gravningen. Min Far fandt ogsaa ved Pløjning paa Marken tæt ved de gamle Tomter et Brudstykke af en Skubbekværn, som desværre ogsaa nu er bortkommen. Denne Kværntype gik af Brug her i Landet o. 200 e. Kr. I 1864 fik Hullerne en anden Anvendelse. De var da endnu saa dybe, at Chr. Steensberg og Naboen Dynes Karlsmose kunde gemme deres Heste i dem. Men Tyskerne fandt Hestegødning i Møddingen, og saa maatte de to Naboer hver rykke ud med en Hest, idet de hævdede, at de var fælles om et Spand. Dynes Karlsmoses Søn kørte for Øst-rigerne til Skave Kro; her slap han fra dem ved at bestikke en Underofficer og vendte hjem i god Behold med Heste og Vogn. Hestene kom saa i Røverstuerne igen, og Vognen gemte de i en Mærgelgrav, til Krigen var forbi.

Opdyrkningen viser en jævn Fremgang, siden den første Opmaaling fandt Sted i 1683. Dengang havde Stensbjerg kun 23,1 Tdr. Land dyrket Jord med 2,89 Tdr. Hartkorn. Den betegnes som en Halvgaard, Fæstegaard under Sindinggaard. Til Gaarden hører ingen Skov. Der graves heller ikke Klyne i Moserne. Ildebrændselet bestaar af Fladtørv, som skæres i Heden til Fornødenhed. Engbunden lider i vaade Somre Skade af Vandflod. Der kan efter Bonden, Søren Madsens, Opgivelse, aarligt avles 5 Læs Hø og holdes 6 Høveder. Det dyrkede Areal bestod af Toften Øst for Gaarden mod Søvndal Skel og Stensbjerg Marken, der strakte sig mellem Vasen og Vejen til Karlsmose fra Søvndal Skel i Øst i Nærheden af Karlsmose Skel i Vest (Fig. 1). Denne Mark betegnes som skarp og middel Rugjord med gruset og sandet Undergrund. Nærmest Søvndal Skel besaas den et Aar med Byg og to Aar med Rug, hvorefter den hviler i fem Aar. Langs Vejen til

Havrsnap er Sædfølgen den samme. Jorden hviler kun i fire Aar. Ovre mod Karlsmose Skel saas første Aar Boghvede, næste Aar Rug, hvorefter Jorden hviler i syv Aar. Toften Øst for Gaarden har samme Omdrift som Jorden langs Havrsnap Vejen.

I 1803 var Heden blevet udskiftet og Gaardens Areal fastsat til ialt 146 Tdr. Land. Hartkornet var nu 10 Tdr. og 5 Skp. Kortet Fig. 2 viser, hvorledes Opdyrkningen var begyndt Sydvest for Bækken, dels i det Omraade, der kaldes »æ Sojmus« (Sojmosen, af Soj = Græstørv), og dels i »æ Lok'« (Indelukket), men ogsaa i en smal Stribe mod Sydøst, hvor senere Matr. Nr. 5 c (mit Fødehjem) kom til at ligge. Denne Opdyrkning er altsaa sket i 1700 Tallet — længe forud for den store Hedeopdyrkningsperiode. Man vil vistnok kunne finde Paralleller hertil andetsteds. Ogsaa paa Sjælland foregik der en betydelig Nyopdyrkning paa samme Tid — især i Skovegne, hvor der var Jord nok at bringe under Kultur. Det er sikkert en Førgrovelse af Kendsgerningerne, naar man ofte skildrer 1700 Tallet som en Stilstandsperiode i landbrugsmæssig Henseende.

Den næste store Opdyrkning fandt Sted efter 1850. Nu tog man fat med at opløje Agre paa særligt velegnede Steder ogsaa hinsides Jæggesbjærg ude i Merrildmose. I 1869 deltes Gaarden i Parcellerne a—f, hvoraf Stamparcellen kom til at bestaa af Matr. Nr. 5 a—b. Herfra udskiltes i 1880'erne Lodderne Matr. Nr. 5 c, 5 d og 5 e—f. Endelig oprettedes i 1914 af Hovedparcelens »Over Sojmose« Statshusmandsbruget Matr. Nr. 5 g. I vore Dage er Lyngen praktisk talt forsvunden fra Stensbjergs gamle Enemærker. Der gror lidt oppe ved Stensbjerg Høje og rundt om paa Grøftekanterne. Men al den Jord, der ikke ligger hen som permanent Græsgang eller Plantage og Have, er nu under Plov. Alt i alt er der ca. 80 Tdr. Land til Gaarden.

Baggrunden for den sidste store Opdyrkning var Fundet af Mærgel paa Gaardens Jord ovre mellem Sojmosen og Lukken. Her ovre i Mosen plejede man i 1870'erne hvert Efteraar at slaa noget Stargræs og Siv og sætte det i en Stak ovenpaa det Sted, hvor man det følgende Foraar skulde grave Mærgel. Saa kunde man komme i Jorden allerede sidst i Marts uden at generes af

Frosten og faa, en Mærgelgrav kastet, inden Foraarsarbejdet skulde begynde. En almindelig »Kaa-stgraw« (Kastegrav) var gjerne 6—7 Alen i Kvadrat og 3 Favne dyb. I en Favns Dybde var det første Lad, en Afsats med Kantfjæl langs den Side, der vendte mod Graven. Det andet Lad sattes i to Favnes Dybde. Der-til kom et Lad eller Trug oppe paa Kanten. Her stod gjerne en Daglejer ved Navn Mikkell »Mues« (Mose). Han havde Kræfter til at kaste den tunge, klæge Mærgel saa langt væk, at Dyngen ikke tilsidst skred ned i Graven. Han skulde samtidig holde Øje med, at Væggene ikke skød sammen og begravede de to-tre Mænd, der befandt sig nede i Hullet. — En anden Form for »Li-mgraw« var de saakaldte »Kret'graw«, hvor een Mand ved Hjælp af Trillebør og Trillebrædder efterhaanden kunde arbejde sig langt ned i Jorden. Disse Grave, der som Regel var aflange, meget dybe og omfangsrige, var Lars Hansen eller »Las Li-mkaa-ster« Specialist i at lave. Paa sine gamle Dage blev han saa stiv i Lemmerne, at han knapt kunde bevæge et Led i Kroppen.

Gaardens Drift var iøvrigt gammeldags paa den Tid. Der var Grøfter mellem alle Agre. Senere begyndte man at dræne med Kvas (Risdræn), og endnu i min Barndom under forrige Verdenskrig saa jeg Farbror Niels i Stensbjerg lægge saadanne Dræn ned. Nu er Gaarden gennemdrænet med Rør, og de fleste Grøfter er jævnet, saa man overalt kan køre med de moderne Landbrugsmaskiner.

Min femogfirsaarige Farbror, fhv. Købmand N. Chr. Steensberg i Skælskør, hvem jeg kan takke for Hovedparten af de her gengivne Oplysninger, fortæller, at Gaardens Indtægt i 1870'erne mest bestod i Salget af Opdræt. Der solgtes som Regel fire toaars Kreaturer om Aaret, og der holdtes 20—30 Faar. Lammene solgtes; men de var magre og kostede ikke ret meget. Faarene gik løse paa Græsmarken. Da Niels Christian fyldte syv Aar, skulde han være Faarehyrde. Dyrene respekterede ham ikke ret meget, da han endnu var lille af Vækst. Græsmarken, hvor Faarene gik, var en Del af Over- og Neder-Sojmosen, og ind mod et af Stykkerne var der altid en Kornmark, som Faarene følte sig stærkt fristede af. Som Medhjælper havde Niels Christian en stor og dygtig Vog-

terhund, der bar det stolte Navn »Burmand«. Var Niels ikke nogen Holger Danske, saa vendte de fleste af Faarene dog tilbage fra Kornmarken, naar blot han raabte »Burmand«.

Men »Burmand« var et yderst selvstændigt Dyr. Skønt Niels Christian havde en lang Snor paa Hunden, gik det ikke an, at han slog ud med Arme og Ben eller stemte i med Sang. Thi saa bed »Burmand« ham. Bandt han derimod Snoren om Træskoene lagde Hunden sig ved Siden af dem, og saa kunde Drengen skabe sig, som han vilde, uden at den tog sig af det. Det skete, at »Burmand« tog sig Fripas. Det var særlig om Formiddagen. Saa maatte en af Gaardens Folk op for at hjælpe Hyrdedrengen, indtil Faarene skulde hjem til Middag. »Burmand« kom sjælden hjem til Gaarden efter slige Udflugter, hvad enten han nu skammede sig over stjaalen Elskovslykke, eller han havde været borte til almindeligt Vennebesøg og ikke ønskede større Postyr af den Grund. Han vendte tilbage til Græsmarken og laa der, til Niels Christian kom med Faarene ved »Drøw'tidaws« — Tiden efter Middagssøvnen.

Kørerne tøjredes med et Reb, der laa i en Løkke omkring Hornene og herfra var slaaet i et Stik omkring venstre Øre. Else Marie, der er født i 1868, fortæller, at de plejede at komme ud paa Rødgræsmarken (»æ Nyl'leger«) Pinseeftermiddag. Den, der sidst fik sine Køer ud Pinsemorgen fik Øgenavnet »Pinsku'lyw«. Den, der fik dem sidst ud efter Middag blev kaldt »Drøw'tidaws-praggi«, og den, der fik dem sidst ind om Aftenen hed Awt'en-saggi« (saggi = være sent paa det). Bondens Gerning var ikke uden en vis Dramatik. Hun husker, at man i Høsten brugte at udklæde en »Høstmand«, d. v. s. man fandt nogle gamle Klæder, som blev stoppet ud med Hø og Halm. En Silkehat anbragtes paa Væsenets Hoved, mens man i Lommerne anbragte Sedler med ikke altid anstændige Hilsner. I Sommernatten listede man saa hen til den af Naboerne, som var bagefter med Ophøstningen og stillede Høstmanden ved Gangdøren. Naar Pigen som den første om Morgenen aabnede Døren, faldt Høstmanden i Favnen paa hende. I hans Lommer fandt hun maaske en Meddelelse om, at her var en Hjælper, som hurtigt skulde faa Kornet høstet fær-

digt, at Høstmanden vilde kysse hende eller noget endnu mere nærgaaende. — Man kunde ogsaa ved Nattetide liste hen til den sendrægtige Nabo og høste ham »en Yw« (et Øje) i Kornmarken, saa de kunde se at ophøste. Øjet bestod i en høstet Rundkreds omkring et Tot af det staaende Korn. Man sagde, at den Pige, der bandt det sidste Neg, vilde blive gift med en Enkemand. Bag denne Talemaade skjuler sig et Levn af et vidt udbredt Frugtbarhedsritual.

Gamle Niels Steensberg avlede Hør ovre i Lukken. Her var i Niels Christians Barndom en Plet af Størrelse som et Par Stuegulve, der kaldtes »æ Hörplæt«. Kræ' Steensberg sagde, at de gødede den med Høsemøg; men han havde aldrig selv dyrket Hør, og Niels Christian husker ikke, at der fandtes Hørbrydningsredskaber i Gaarden.

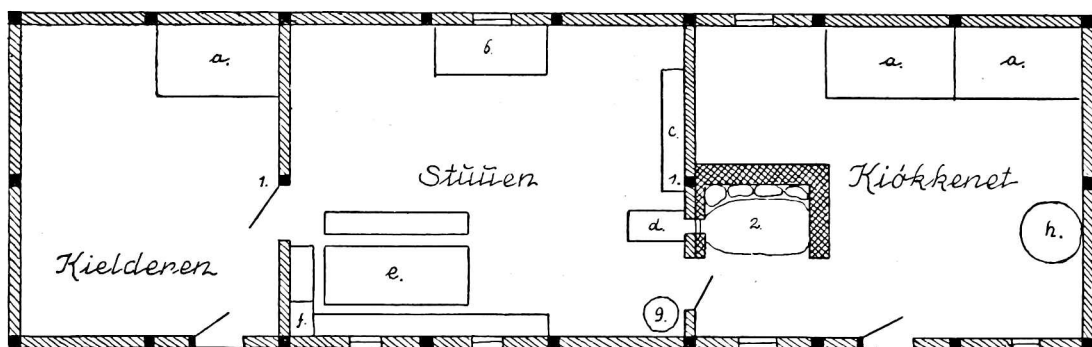
Høet kunde man i vaade Aaringer have stort Besvær med at faa bjærget. Den Eng, der strækker sig langs Stensbjerg Bæk, var ovenfor Vadestedet et sandt Morads. Fra Stenkisten under Vejen gik en Stribe blankt Vand et Stykke op langs Bækken. Her stangede man Aal i Niels Christians Barndom. Men da han var 16 Aar, var Moradset i Marts Maaned islagt, og han tog fat paa at hugge en Rende i Isen, hvorigennem han kunde skovle Pladder op, saa der blev en Afløbsgrøft for Vandet. Det varede dog mange Aar, før der blev saa fast Bund, at man kunde færdes til Fods derude. Ogsaa mellem Gaardens Jorder og Overbjærgs Mark var Engen saa »sid«, at man maatte bære Afgrøden i Land paa Stænger. En Dag i 1840'erne gik gamle Niels Larsen og hans Søn Peder (senere kaldet »Pæ Søvndal«) og bar Hø op af Engen. De skulde over et Gangbræt. Men en Gang faldt den gamle i Vandet. Peder kom da til at skoggergrine saa respektløst, at den gamle blev vred og vilde slaa sin voksne Søn. Han kunde efter Sigende blive lige saa hidsig som Sønnen Chresten, der fik Gaarden. Men Peder holdt ham og sagde: »I maa sandelig et' slaa mæ, Faaerlil«. Man tiltalte dengang altid sine Forældre med Flertalsformen I.

Efter dette Udsyn over Egnen og Avlingen, vil vi forlade den gamle Vase. Vi vil gæste Gaarden og se os om i Kaalgaard, Bi-have og Gaardsplads saa vel som inden Døre i Stald og Lade, i Bryggers, Stue og Sovekammer, og vi vil prøve paa at skildre Grundplanen og Bygningskonstruktionen i den Stuelænge, der før Nedrivningen i 1910 utvivlsomt stod som en af de ældste paa Herningegnen.

Om den gamle Stuelænges Alder i Stensbjerg tier de skriftlige Kilder. Men Peder Søvndal fortalte, at da hans Far, Niels Larsen, o. 1807 tænkte paa at stifte Familie kom der en Dag en Mand kørende fra Nøvling med sin Datter, som han vilde have gift til Gaarden. Den unge Pige kunde imidlertid ikke tænke sig at flytte hertil, medmindre der blev bygget en ny »Sals«, som Stuehuset kaldes her paa Egnen. Hendes Far tilbød ogsaa at forære dem en saadan. Niels Larsen svarede imidlertid, at naar hun ikke vilde flytte til Stensbjerg for hans Skyld, men for at bo i en ny Stuelænge, saa blev der ikke noget af den Snak. — Man slutter heraf, at Bygningen allerede ved Begyndelsen af 1800 Tallet har været meget gammel.

Desværre eksisterer der hverken Fotografier eller Tegninger af Gaarden fra den Tid, skønt Bygningshistorikeren og Tegneren Professor Mejborg har besøgt Nabosognene Ørre og Sunds. Han naaede vistnok ikke til Sinding og har vel næppe heller hørt Tale om Stensbjergs gamle Stuelænge. Trods alt er vi dog ikke helt daarligt stillet, naar vi skal forsøge at rekonstruere dens Indretning.

Der er for det første et Skifte efter afdøde Fæstebonde Christian Pedersen i Stensbjerg 1763. Der forefandtes da i Salshuset i *Stuen*: 1 Bord, 2 gl. Bænke, 1 gl. Bord med Skuf under, 1 Hængeskab, 1 Eege Kiste med Laas og Nøgel, 1 gl. Eege Kandbenk, 1 Fyr-fiel og 1 liden Hylde, 1 Par Uld-Karer (Karter), 1 Spind-Rok, 2 gl. Saxe, 2 Steen-Tallerkener (Steen ∴ Fajance), 2 Stude-Glasse (Studsglas ∴ et lille Glas paa lav Fod til Snapse o. l.), 1 gl. Pottelie (Bouteille), 1 Grynmaade (Løb-Maal til Gryn) samt Lerkar for en Mark og 1 gl. Skrin, 1 gl. Standtønde og 1 Trefod, 1 Flødebøtte, 1 Benk og et Par gl. Støfle. — I *Kiøkkenet*: 1 Kar og 1 Kar-

Gaardsplads

Fig. 3. Salshus i Stensbjerg 1763. a. Sengested. b. Kiste. c. Kande-bænk. d. Bilæggerovn. e. Bord. f. Hængeskab. g. Standtønde. h. Kar. 1. Sule. 2. Ildstedssten.

stoel, 2 Bøtter, 1 Ildklem, 2 Truge og 2 Sengestæder. — I *Kælderen* ♂: Opbevaringsrummet: Senge Klæder paa en Seng samt 1 gl. Dynevaar. — Dertil fandtes i Gaarden *levendes Qvæg*: 1 sort Hoppe 6te Aar, 1 sort Hoppe 5 Aar, 1 sortbroget Koe tidlig bærende, 1 sorthielmet med 2^{den} Kalv, 1 Rafnsort dito, 1 gl. sorthielmet dito, 1 jerngraae Qvie med 1ste Kalv, 2 broget Ungnøder (Stude), 9 Faar med 8 Lam samt 3 Veddere. — Af *Redskaber* var der 1 gl. Høelee, 1 Spade, 1 liden Jerngreb, 1 Par Hartøyt (til Haring af Leen), 1 gl. Øxe og 1 Hammer, 1 Lægt-Nafr (Navbor), 1 gl. Vogn med gl. Leyrer (Sidefjælle) og Høe-Karm, 1 dito med Møgfjeller, 1 Hakels-Kiste og Kniv, 3 Rifver og 1 Pleyl, Heste-Tøyt, 1 Plov samt 1 gl. Harre. — *Brøstfældigheden* blev ansat saaledes: Høladen, som er 16 Fag, ganske brøstfældig og faldefærdig á Fag 3 Rd. er 48 Rd. Sals Huuset, som er 6 Fag og 2 Kuer (♂: Fag Rum uden Vinduer; jfr. Udskud), kræver 22 Traver Tag.

Fig. 3 viser en Rekonstruktion af Stuehusplanen paa Grundlag af dette Skifte sammenholdt med N. C. Steensbergs mundtlige Oplysninger¹⁾. Stuehuset var opført i Aaskonstruktion («O's Hus») med en Række svære Fyrretræs-»Suller« midt ad Længden til at bære Aasen, der laa under Tagrygningen. Paa denne Aas hvilede

1) Tegneren Hakon Spliid har vederlagsfrit paataget sig at illustrere Artiklen med Figurerne 3, 6, 8 og 10—13 efter mine Forlæg. For denne værdifulde Hjælp bringer jeg Hr. Spliid min bedste Tak.

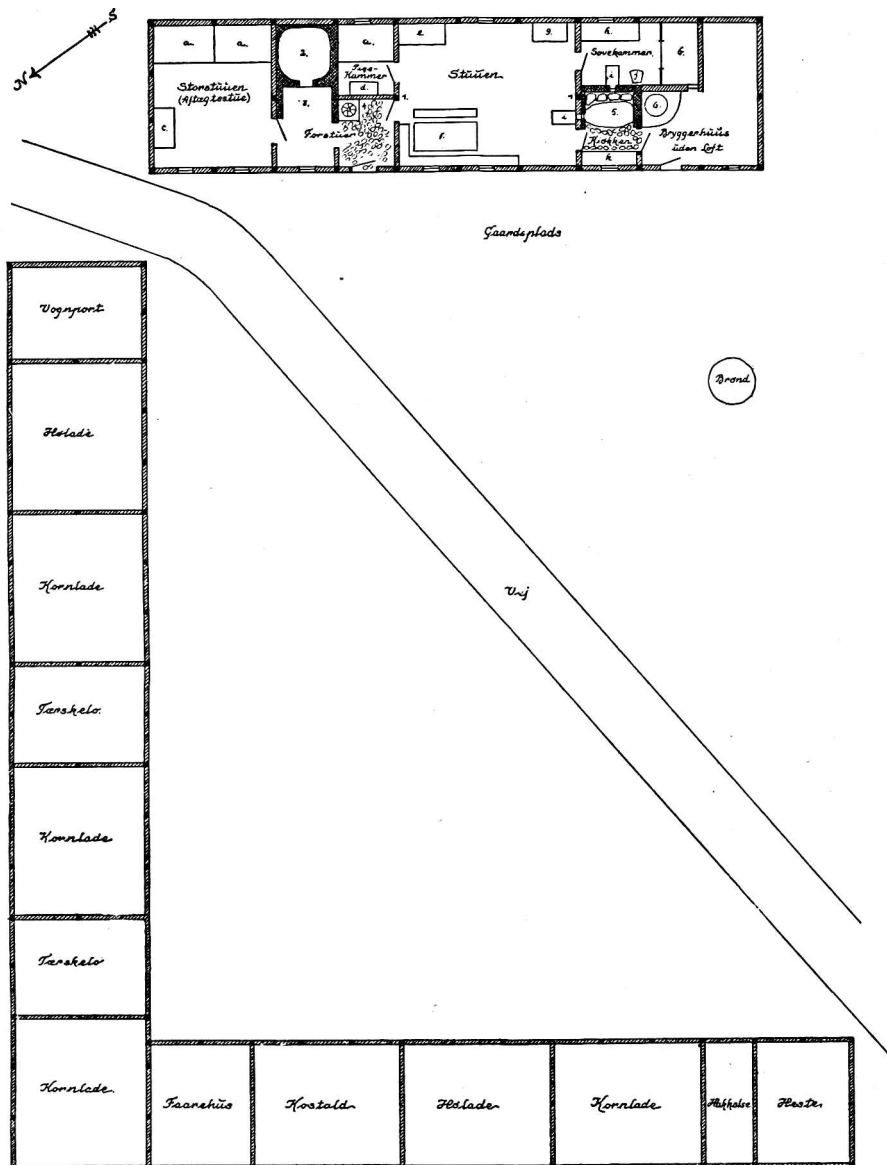

Fig. 4. Stensbjerg i 1812. a. Sengested. b. Alkove. c. Kiste. d. Chatol. e. Klædeskab. f. Bord. g. Dragkiste. h. Slagbænk. i. Bilæggerovn. j. Stol. k. Køkkenbord. 1. Sule. 2. Bagerovn. 3. Bagerovnskorsten. 4. Maltkværn. 5. Ildstedssten. 6. Grubekedel.

det meste af Spærenes og Tagets Vægt. Sulerne stod i Skillerum-
mene mellem den senere Forstue, Stuen og Køkkenet. Det er der-
for sandsynligt, at den tre Fag store Stue var den samme i 1763
som 1870. Køkkenet maa i 1763 have været temmelig stort, da
det foruden Skorstensindretning og Karstol ogsaa rummede to
Sengesteder. Teoretisk kunde disse Genstande rummes i to Fag.
Men da det gamle sulebyggede Stuehus i Mands Minde omfattede

6 Fag til Bryggers, Køkken og Stue samt to Fag Forstue og Kammer, er det nærliggende at tænke, at Køkken og Bryggers har været samlet i et tre Fags Rum, der i daglig Tale kaldtes »æ Frams« (Fremhuset). Else Marie fortæller, at Døren mellem Stuen og Køkkenet hed »æ Fram-da'r«, og at Udtrykket »Frams« gjaldt baade Køkken og Bryggers. Døren mellem disse to senere adskilte Rum hed blot »æ Meld-da'r« (Mellemdøren). Udtrykket »8 Kuer« i Skiftet fra 1763 kendes ikke fra H. F. Feilbergs Ordbog over det jyske Almuemaal. Det synes at dreje sig om de to Fag, der senere indrettedes til Forstue med Bagerovn og Kammer. »Kuerne« svarer aabenbart til det Rum, der ved Indbofortegnelsen benævnes »Kælderen«. Rummet har næppe været nedgravet i Jorden. Thi det brugtes som Sengekammer. Men det har maaske været uden Vinduer og som saadan anvendt til Opbevaring af Øl, Mælk etc. Det er da en Skriveform for »Kove«, der dels kan betegne Udskud, men dels netop bruges om Rum uden Vinduer (Kalk-kover, Dyssekamre).

Skorstenen omtales ikke, saa lidt som Bagerovnen. Man var imidlertid allerede i Begyndelsen af 1600 Tallet begyndt at bruge Skorsten paa Egnen (f. Eks. i Gaarden Skree en Skorstenshammer fra 1616), og den Skorsten, der gjorde Tjeneste i Slutningen af 1800 Tallet, kan meget vel stamme fra Stuehusets Opførelse. Om Bagerovnen stod i »Kælderen«, eller den var fritliggende uden for Gaarden, kan ikke afgøres. Det sidste er vel sandsynligst.

Skiftet omtaler en Hølade paa 16 Fag — formodentlig den samme, som endnu stod i 1812, skønt den da kun var paa 14 Fag. Derimod nævnes der ikke noget Fæhus i Nordsiden af Gaarden. Det skyldes sikkert, at denne Længe har været i god Stand.

Fra 1812 har vi en Brandtaksation, hvori Bygningerne beskrives saaledes: a) *Stuehuset* østen i Gaarden 10 Fag, $7\frac{1}{4}$ Alen dyb. Ege-Under og Fyrre-Overtømmer, Lervægge, Straa- og Lyngtag, Fyrreloft over 8te Fag, fornøden Vinduer og Døre, 2de Skorstene af raa med brændte Sten i Piberne, en Bagerovn. Indrettet til 2de Stuer, 2de Kamre, 2 Forgange, samt Køkken og Bryggerhus b) *Det vester Hus*, 14 Fag, $6\frac{1}{2}$ Alen dyb. Ege-Under og

Fyrre-Overtømmer, Lervægge, Straa- og Lyngtag. Indrettet med fornøden Døre til Hestestald, Hakkelskhus, Kornlade, Hølade samt Fæ- og Faarehus c) *Det norder Hus*, 18 Fag, 7 Alen dyb. Ege-Under og Fyrre-Overtømmer, Lervægge, Straa- og Lyngtag. Indrettet med fornøden Døre til Tærskelo, Korn- og Hølade samt Vognport.

Aarsagen til Omtakseringen var aabenbart den, at den unge Niels Larsen, som i 1809 var blevet gift, havde bygget en to Fags Aftægtsstue til Nordenden af den gamle »Sals« (Fig. 4). Tilbygningen opførtes med almindelig Spærttag uden Rygaas og Suler. Væggene var af Bindingsværk — saavidt man nu husker dog af Fyrretræ. Paa dette Punkt er Brandtaksationen for summarisk. Hvilke to Fag, der savnedes Loft over, oplyser Taksationen ikke; men det har vel været en Del af Bryggerset? I Forstuen er der nu indrettet Skorsten med Bagerovn og et Kammer ved Siden af Ovn, ligesom Bryggers, Køkken og Sovekammer er skilt ud fra hinanden. Den Pige, der blev Kone i Gaarden, har ikke faaet en ny Stuelænge. Men den gamle blev moderniseret i Overensstemmelse med Tidens Krav.

Det er ikke klart, hvad der menes med Udtrykket »to For-gange«. Det maa vistnok forstaas saaledes, at Storstuen fra først af har været indrettet til Aftægtslejlighed for den gamle Lars Christensen, der døde 1830, og hans Kone, Else, der døde 1827. Man har da delt de to Fag Forstue i to Rum, saaledes at Aftægtsfolkene havde den nordligste som et Slags Køkken, hvor de kunde lave Mad i Bagerovns Skorstenen. Det kunde tyde paa, at den nordre Skorsten først er opført ved den Tid i Tilslutning til en Bagerovn.

Indretningen af Vesterhuset er noget problematisk. Rummene er vel snarest opregnet fra Syd med Hestestald ved den frie Gavl. Om Nordlængen ved vi, at den var opført af Egebindingsværk med Risfletning og lerklinede Tavler. Taget blev baaret af en Aaskonstruktion med Suler af rødt Fyrretræ. Tømmeret var ved Længens Nedbrydning sidst i 1800 Tallet lige saa frisk, som da den blev opført for — efter Sigende — 250 Aar siden. Fagene har næppe været mere end ca. 2½ Alen, da Længen med sine 18 Fag

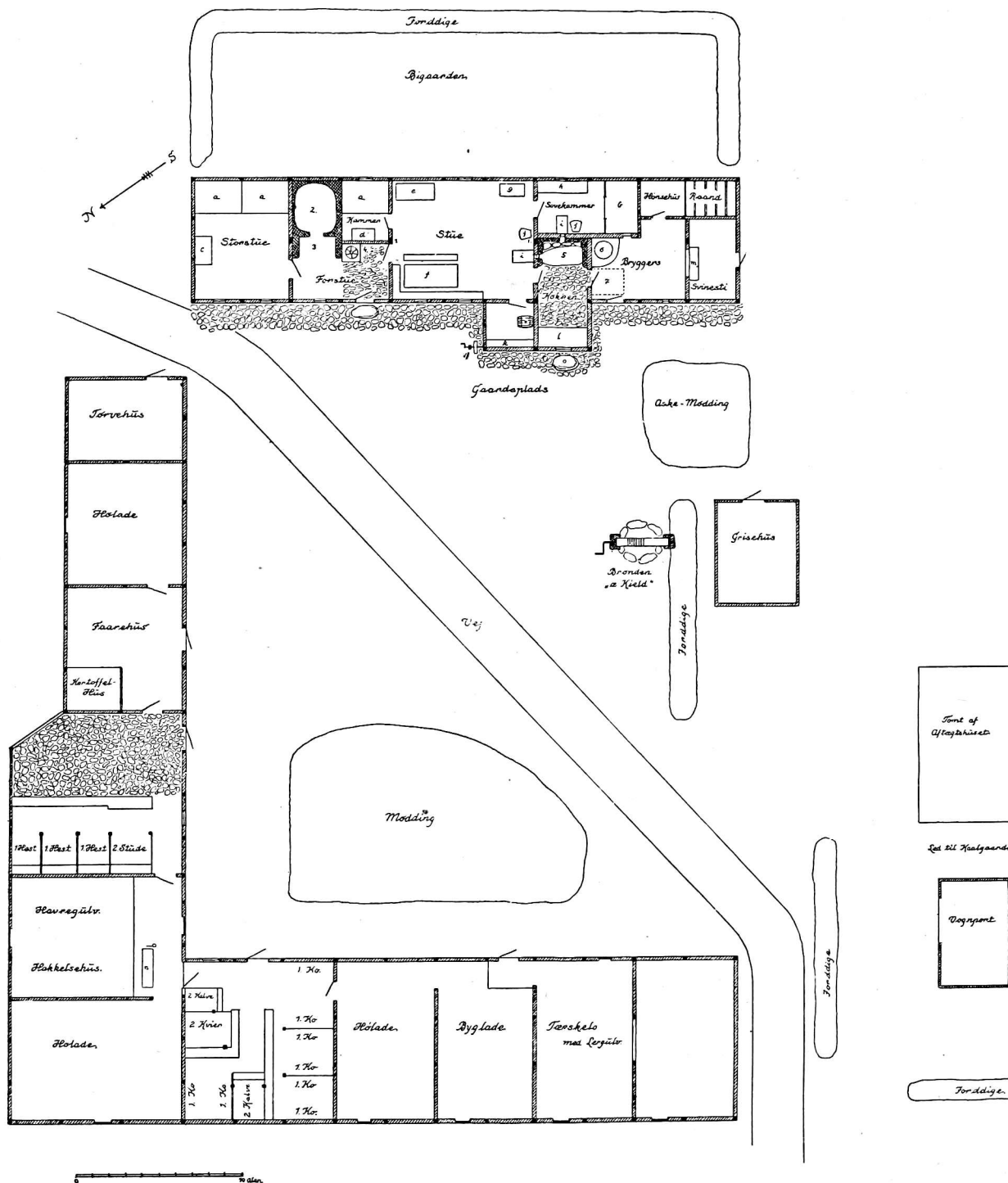

Fig. 5. Stensbjerg 1880. a. Sengested. b. Alkove. c. Kiste. d. Chatol. e. Klædeskab. f. Bord. g. Dragkiste. h. Slagbænk. i. Bilæggerovn. j. Stol. k. Fadræk. l. Køkkenbord. m. Svinetrug. n. Skærekiste. 1. Sule. 2. Bagerovn. 3. Bagerovnskorsten. 4. Maltkværn. 5. Ildstedssten. 6. Grubekedel. 7. Loftslern.

ellers vilde løbe helt ud paa Vejen vest for Stalden. Der var rimeligvis Vognport, hvor der senere blev Faarehus nærmest Stuelængen. Derefter fulgte som i senere Tid en Hølade. De følgende mange Fag kan ikke have været indrettet til kun een Lade og en Tærskelo. Der kan blive tre Kornlader à 3 Fag med to Tærskeloer imellem à 2 Fag.

Nogle Aar senere, men endnu mens Niels Larsen havde Gaarden, blev den takseret igen. Det skyldes, at den gamle Vesterlænge blev erstattet med et solidt Egetræs-Bindingsværkshus paa 11 tre-Alen Fag og 9 Alen dybt. Den nyopførte Længe havde staaet som Stuehus i »Bækgaard« i Nøvling Sogn, men var langt fra udtjent. Den blev først nedrevet efter den første Verdenskrig. Ved Stuehusets Sydende var der tillige opført et Fag til Svinesti som en Slags Udskudsbygning eller Halvtag. Da Niels Larsens Søn, Chresten, blev gift i 1853, opførtes der et lille Aftægtshus ved Siden af Vognporten i Sydsiden af Gaardspladsen (Fig. 4). Men dette Hus forfaldt allerede kort efter 1863, da den længstlevende af Aftægtsfolkene var død. I Niels Christians Barndom o. 1870 laa det hen som en Hustomt. Det kan næppe have været nogen solid Bygning.

* * *

Vi vil nu aflægge et Besøg i Gaarden ved den Tid, da Niels Christian var Barn og ungt Menneske o. 1875—80 (Fig. 5). Den gamle Stuelænge laa der endnu, skønt den rimeligvis var bygget i 1600 Tallet; og bestandig undergik den Forvandling. Nu var der bygget et Korshus ud i Gaarden foran Køkken og Stue. Men alle Gavlene — ogsaa Korshusets — var afvalmede (d. v. s. skraa) helt ned til Lofthøjden. Sydgavlens Tagflade fortsatte endda et Stykke længere ned, idet Svinehuset var bygget som et Udskudsrum for Gavlen (Fig. 6). Taget bestod af skiftende Lag Lyng og Straa. Man sporer her som saa ofte det geografiske Islæt i Bygningskulturen. Det blev bundet med Halmsimer, og Mønningen bestod af Græstørv. Hvor der var Hanebaand (over Storstuen og Korshuset), sad de saa lavt, at man kunde rende Hovedet imod dem. Skorstenspiberne var ikke ret høje. De afsluttedes med en

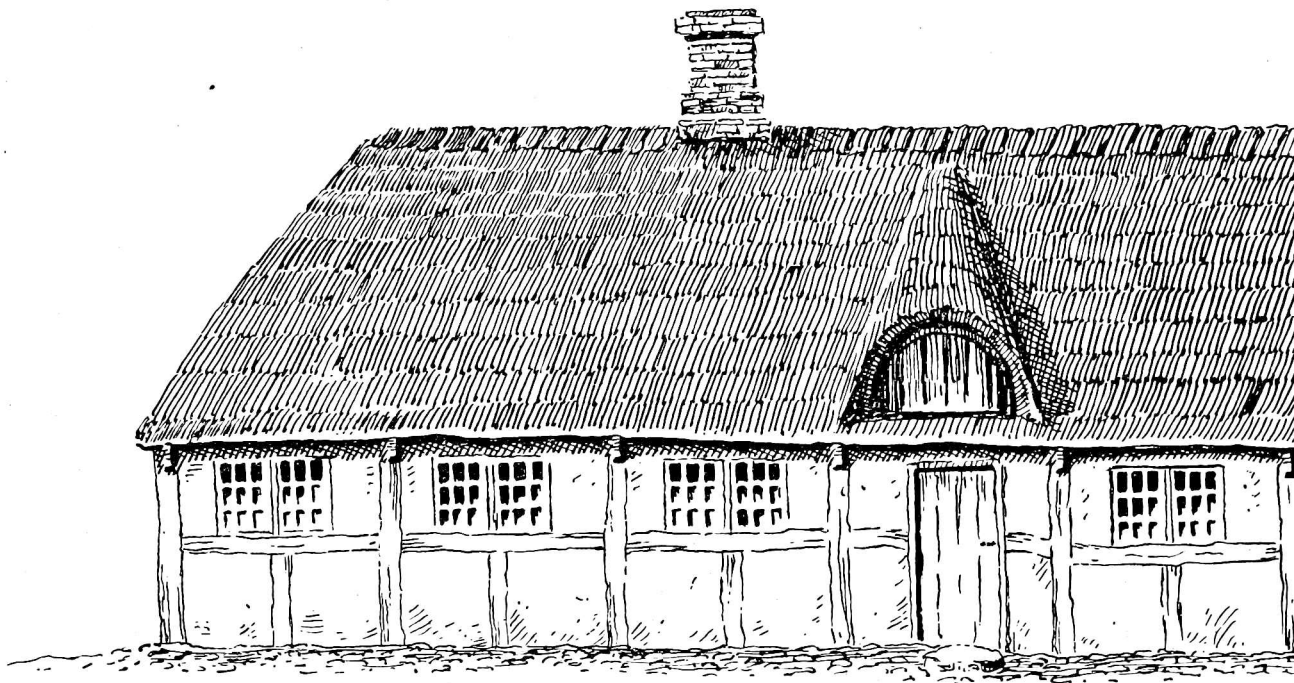
Krans foroven og blev ikke kalket. Det eneste Lys i Loftsrummet kom ind gennem en Luge over Forstuedøren. I Høstens Tid førkede man desuden Kornnegene ind paa Stuehusloftet samme Vej.

Væggene bestod, som før nævnt, mest af Egebindingsværk, der ikke blev malet eller tjæret, men blot kalket over. Stolperne stod i hvert Fald i Vesterhuset paa Sten og maalte $65\frac{1}{4}$ Tomme (170,6 cm) til Bjælkens Underkant. Bjælkehovederne var stukket igennem Huller i Stolperne og fornaglet med Trænagler udenpaa. Foroven var der en Rem til at samle Stolperne, og midtpaa var der Løsholter mellem dem. Tavlene havde oprindelig været lerklinede; men nu var en Del af dem udmuret, dels med raa og dels med brændte Sten. Der var ingen Skraastivere i Bindingsværket. Men mellem Bjælke og Stolpe var indføjjet et kort Skraabaand, »æ Swarbo'nd«, som var synligt inde i Huset. Der sad vistnok to saadanne i Stuen over Bordet og een i Bryggersets Vestside. Tilsvarende maa vel have siddet i Østsiden. Langs Ydersiden af Stuehusets Østvæg var der stablet Fladtørv (»Træk«) for at beskytte Lerklining, som her var meget slidt. Der var ellers ikke sat »Træk« omkring Husene i Stensbjerg.

Kom man ind ad »æ Stuededa'r« (Hoveddøren), havde man frem for sig tilvenstre den aabne Bagerovns skorsten, og i Krogen ved dens søndre Vange stod Maltkværnen paa sine fire Ben. I Krogen ved Vinduesvæggen hang det nye Seletøj og Kørepisken. Lige foran Indgangsdøren var der lagt »Pek'sti'en« (Brolægning), medens der var Lergulv foran Skorstenen. Denne Forskel i Gulvbelægning tyder paa, at Forstuen, som før nævnt, engang har været delt i to. I Forstuen sad et blyindfattet Vindue, der bestod af to Fløje af Træ, hver 63 cm høje og 46 cm brede og med 3×3 Rækker grønlig, ugenomsigtige Glasruder i. Et Par Jernstænger paa tværs afstivede den svage Blyindfatning. Den ene Fløj af dette Vindue findes endnu i Gaarden (Fig. 7). Gik man nu ind tilvenstre, stod man paa Storstuens støvede Lergulv. Ved Gavlvæggen stod en brunmalet Fyrrekiste, og Rummets Bagvæg mod Øst optoges af to Senge, der kunde bruges til Skræderpiger og andre sjældne Natlogerende. Oprindelig var de vel beregnet til Aftægtsfolkene. Bundlaget i Sengene bestod af

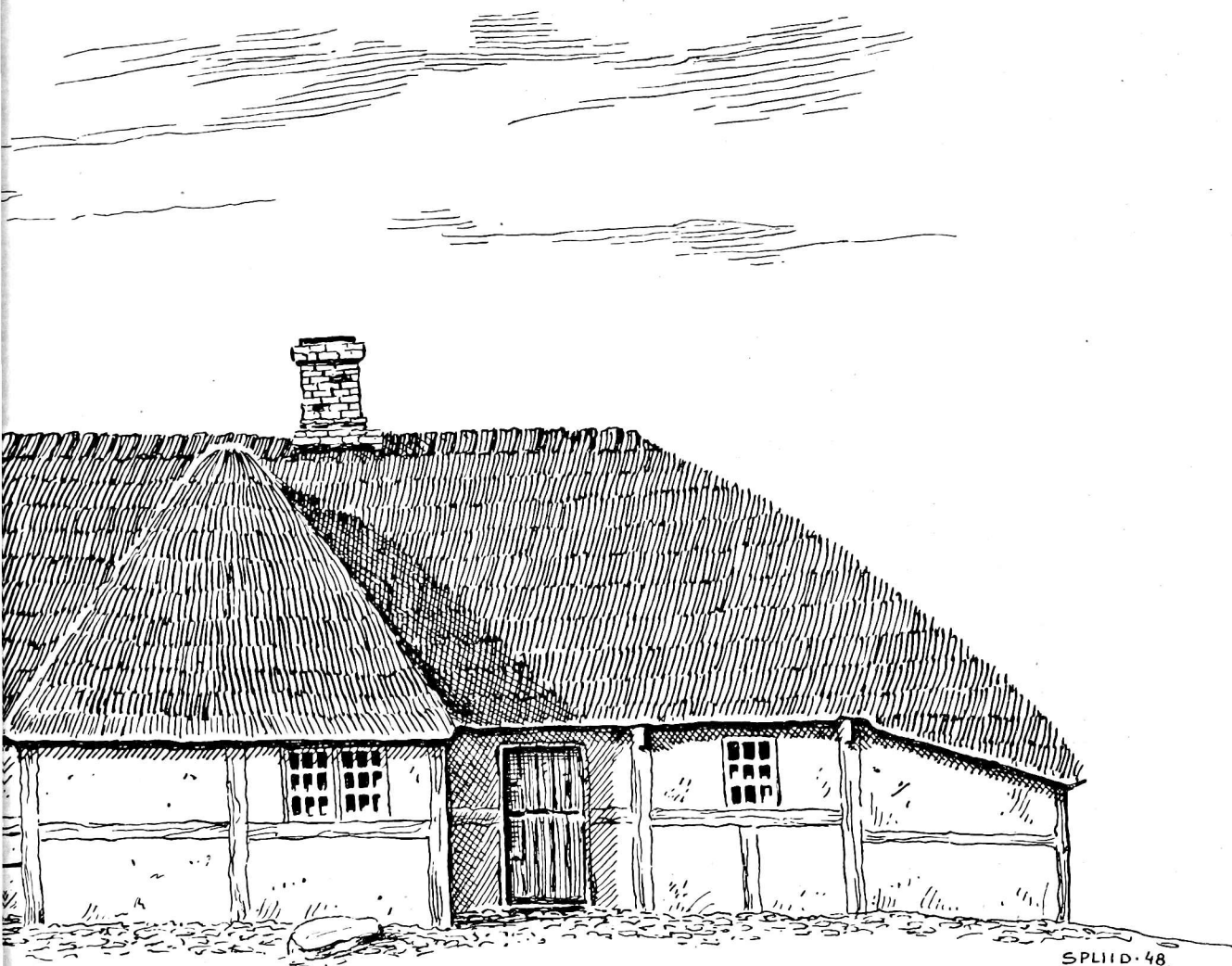
Lyngknipper sat paa Roden. Derover var bredt Rughalm. Mus og andre Husdyr som Ildere, Snoge og i et enkelt Tilfælde Hugorme kunde have deres Bo i Sengen, uden at de gjorde Folkene Fortræd.

Gaar man tilbage gennem Forstuen (»æ Faastow«), kommer man ind i »æ Stow«, ogsaa her er der Lergulv. Tilhøjre langs Ydervæggen staar et Langbord, der næppe fylder halvandet Fag, med en noget længere fast Bænk bagved og en kort Bænk foran til Kvindfolkene. Mandens Plads er for »æ Aaweburæ·nd« (Overbordenden) ved Døren. Ret frem for Indgangsdøren staar Jern-Bilæggeren, hvori der fyres ude fra Køkkenet. I Østvæggen er der et Vindue for det midterste Fag, medens der tilvenstre staar et Klædeskab og tilhøjre en rødaaret Dragkiste, som Konen i Gaarden, Christiane, fik til sit Bryllup o. 1853 (Fig. 8). Klædeskabet er en nymodens Ting, der viser, at man til en vis Grad følger med Udviklingen. I Niels Larsens Tid, da man gik i Knæbukser og lange Hoser, brugte man at lægge sit Tøj i Standkister. Derfor hed det »at trække i Kisteklæderne«, naar man skulde i Stadstøjet. Skikken at skaffe sig Dragkister er henvend et halvt Hundrede Aar ældre. Det var gerne Kvinde- og Børnetøj, man gemte her. Og var der knapt med Plads, kunde en af de mindre Børn sove i den nederste Skuffe om Natten. Det har bl. a. Niels Christian gjort, naar der var Fremmede. Paa Dragkisten staar en Kobberkaffekande og en do. Temaskine. — Ved Siden af Bilæggeren staar en Stol, og under den fjærnere Bjælke sidder vendt mod Køkkendøren og Bilæggeren, en lang Hylde, hvor Mælkefadene har deres Plads om Vinteren. Det siges, at Chr. Steensberg var slem til at stikke sin Pegefinger op i Fløden og slikke den, hvilket naturligvis var fristende. Om Sommeren stod Mælken i Spisekammeret i Korhuset. Paa Enden af Mælkehylden lige over Langbænken laa Messing-Rivejærnet, og her stod det Messingfyrfad, som altid sattes paa Bordet med Tørvegløder i til Piberne, naar der kom Fremmede. Over Mandens Plads for den anden Bordende hænger et Billede af Christen Steensbergs ældste Bror, Lars Nielsen Steensberg (f. 1810), som blev Værtshusholder i København og døde her. Det er tegnet og farvelagt, da Lars var i

»Kongens Tjeneste« (Fig. 9). Disse Soldatertegninger med patriotiske Indskrifter var meget yndede i første Halvdel af 1800 Tallet. Senere afløstes de af Fotografier. — Mellem Indgangsdøren og Døren til det lille Kammer bag Forstuen hænger en simpel Klokke med kun eet Lod. Det lille Kammer var oprindelig beregnet for Pigen, men senere blev det Mandens Sovekammer. Foran Vinduet staar en Himmelseng med noget mørktmønstret Bomuldstøj for, og paa den modsatte Væg et rødaaret Fyrretræs Chatol, som Chresten fik lavet engang sidst i Fyrreerne (Fig. 10).

Gaar man tværs gennem Stuen, kommer man ind i det egentlige

Sovekammer bag Køkkenskorstenen. Paa denne Egn ligger Køkken og Sovekammer altid jævnsides i Husets Bredderetning. Under Vinduet staar en Slagbænk og overfor denne en Jernbilægger med en simpel Træstol ved Siden. I Niels Christians Barndom fandtes der ikke nogen Armstol i Gaarden. Der er Lergulv, og Rummets Endevæg optages af en Alkove med Træværk ved Siderne og Omhæng midtfor. Herfra fører en lille Laage halvanden Alen over Gulvet ud til Bryggerset. Naar nogen er syge og sengeiggende, kan Kammermøblet sendes den Vej uden at genere eventuelle Gæster i Stuen — et lille Raffinement, som man ikke skulde vente at finde i denne gamle Stuelænge.

Vi gaar tilbage gennem Stuen og titter ind i det lille Spisekammer i Korshuset. Paa Vestvæggen er der en Ræk med Hylder til Mad. Her anbringes Mælkefadene om Sommeren. En lille Glug med en enkelt Rude giver Lys fra Krogen ved Stuen. Overfor Vinduet ligger Øltønden paa et Par Planker, saa højt, at der netop kan holdes en Kande under Taphanen. Fra Stuen kan man ogsaa komme ud i Køkkenet. Her er Gulvet brolagt. Foran Vinduet staar et fast Bord, der fylder hele Faget. Under Bordet ligger den lille Øreskaal af Tin, som man brugte til »Waskkous« (Fig. 11). Over Skorstensaabningen i den anden Ende af Køkkenet sidder »æ Pand-træ«, en svær Bjælke, der bærer Skorstenens For-side. Ildstedet, der fylder hele Skorstenens Bund, bestaar af en meget stor flad Sten, »æ Aa-nstien«, med et Hulrum inde under. Langs den bageste Kant af Arnestenen er der fyldt ud med mindre Kampsten og Lerklining. Men undertiden smuldrede Leret væk, saa Emmerne falder ned og bringer »Burmands« Pels i Fare, naar han ligger paa sin Yndlingsplads under Ildstedet.

Asken fra Ildstedet blev fejet sammen i en Dynge i Hjørnet til venstre bag Aabningen til Stuens Bilægger. En Gang om Dagen blev den baaret ud paa Askemøddingen ved Svinehuset. Om Vinteren stod »waa Mu'es slem Gryr« (Lødgryden, hvis Indhold af Urin brugtes ved Farvning) paa Ildstedet pakket varmt ind med Aske, for at Indholdet kunde holdes lunkent. Om Sommeren blev den pakket ned ved Kaalgaardsdiget i Hø o. lign. Her stod den otte-fjorten Dage med Indigo blandet i, før der skulde farves. Om Sommeren, naar der ikke var Ild i Bilæggeren, gemtes Ilden Natten over under nogle Hedetørv i Askedyngen i Skorstenskrogen. Men om Vinteren gemtes den i Bilæggeren. Maden lavede man paa Trefod, idet man stillede Fladtørv op omkring Foden og Gryden, saa der blev passende Træk. Efterhaanden som Tørvene brændte ned, stillede man nye op. Der var ogsaa en Jernstang muret ind paatværs i Skorstenen. Paa den hang der en Kedelkrog, der anvendtes, naar man skulde koge Vand i den gamle Kobberkedel, som Kristiane havde faaet med hjemme fra Visgaard, da hun blev gift.

Fortsætter man ud i Bryggerset, hvor Gulvet ogsaa er brolagt,

har man Gruen med Vaskekedlen tilvenstre for Døren. Der fyres ind ad et Hul forneden. Foran Døren er der en Lem op til Loftsrummet; her skubber man Stigen op, naar den ikke benyttes. I Krogen ved Yderdøren staar en »Röwlingli·m« (Kost) og en Skovl. I Modsætning til Forstuedøren er Bryggersdøren en Halvdør, hvis øverste Fløj ofte staar aaben, idet Bryggersvinduet kun bestaar af to Ruder over hinanden. Alle Døre i Huset lukkes med Klinkfald. Henne i Sydenden af Bryggerset er der en aflang Lem ind til Svinetruget. Det var Pigernes Bestilling at passe Svinene. Den Gris, der skulde være Griseso til Foraaret, gik altid i Svinestien her ved Bryggerset Vinteren over. Naar den skulde fare om Foraaret, flyttedes den over i det fritliggende Svinehus. Naar Svinene blev taget fra, kom to af dem ind i Stien ved Bryggerset, hvor de nød godt af Affaldet fra Køkkenet; den ene af dem solgtes om Efteraaret, medens den anden skulde være Griseso til næste Aar. Den gamle Griseso blev om Sommeren sat paa Græs med Klaptræer paa ude paa »æ Grön« mellem Gaardspladsen og Kaalgaardsdiget. Om Efteraaret blev den slagtet. I de fleste af Egnens Gaarde var der Svinesti ved Bryggerset; i Foldager var der endda to. Karlene maatte ikke sinkes i Arbejdet med at muge her. Da Niels Christian tjente som Hyrde i denne Gaard, maatte Pigen An Pungvig gaa ind i Svinestierne med bare Ben og stritte Møget ud. I Stensbjerg var der Øst for Bryggerset lavet et smalt Hønsehus, hvis »Raa·nd« (Hjald) var anbragt ude i Udskuddet for Enden af Svinestien. Der var ingen Vinduer i Hønsehuset, men et Indgangshul i Gavlen og en Dør til Bryggerset.

Foran Stuehuset laa »æ Bank·sti'en«, en pænt glat Sten paa næsten halvanden Alen i Tværmaal. Den havde Fald ud mod Gaardspladsen, og her stod Kvindfolkene med en Banketærskel og bankede de strikkede Klæder, der skulde vaskes efter at de først var blødt op i varmt Soda- og Sæbevand. I Krogen ved Spisekammeret stod der en Slibesten, hvis Sving vendte mod Nord. Akselens Spids var sat ind i et Hul i Hjørnestolpen, medens den anden Ende hvilede oven i en Stolpe, der var gravet ned i Jorden.

Det fritliggende Svinehus var opført af maskinstrøgne Mursten o. 1876. Det dækkedes af Rafter, hvorpaa der var lagt en Dyng

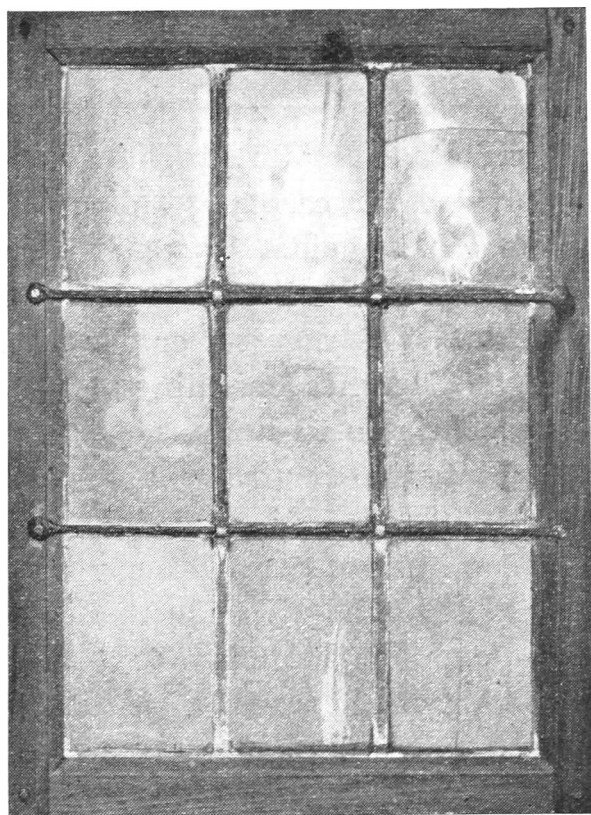

Fig. 7. Den ene Fløj af et Fag
blyindfattede Vinduer.

lange Siv og Stargræs oppe fra »æ Lok'« (Indelukket). Det blev sat op i en Pyramide i grøn Tilstand, saa det kunde bræmme. Naar det saa sank sammen, havde man et fortrinligt Tag, som selv den værste Storm ikke kunde flytte. I saa Henseende minder det om Tangtagene paa Læsø, der heller ikke var bundne. De løse Tage er i det hele taget en meget gammel Foreteelse i vort Land. Forud for dette Svinehus husker Niels Christian et andet, der stod paa samme Sted og ligeledes var bygget nogenlunde i Kvadrat i Halvstensmur. Ogsaa dette Hus havde løst Tag, men dengang var det Lyng, man havde dynget op i en Spids. Tilsvarende Tage har han set andetsteds paa Egnen.

Foran Svinehuset var der en Stump Dige, og foran dette laa Brønden, »æ Ki-eld«. Den var sat af meget store Kampesten og seks Alen dyb. Ved Nord- og Sydsiden var der rejst et Par store

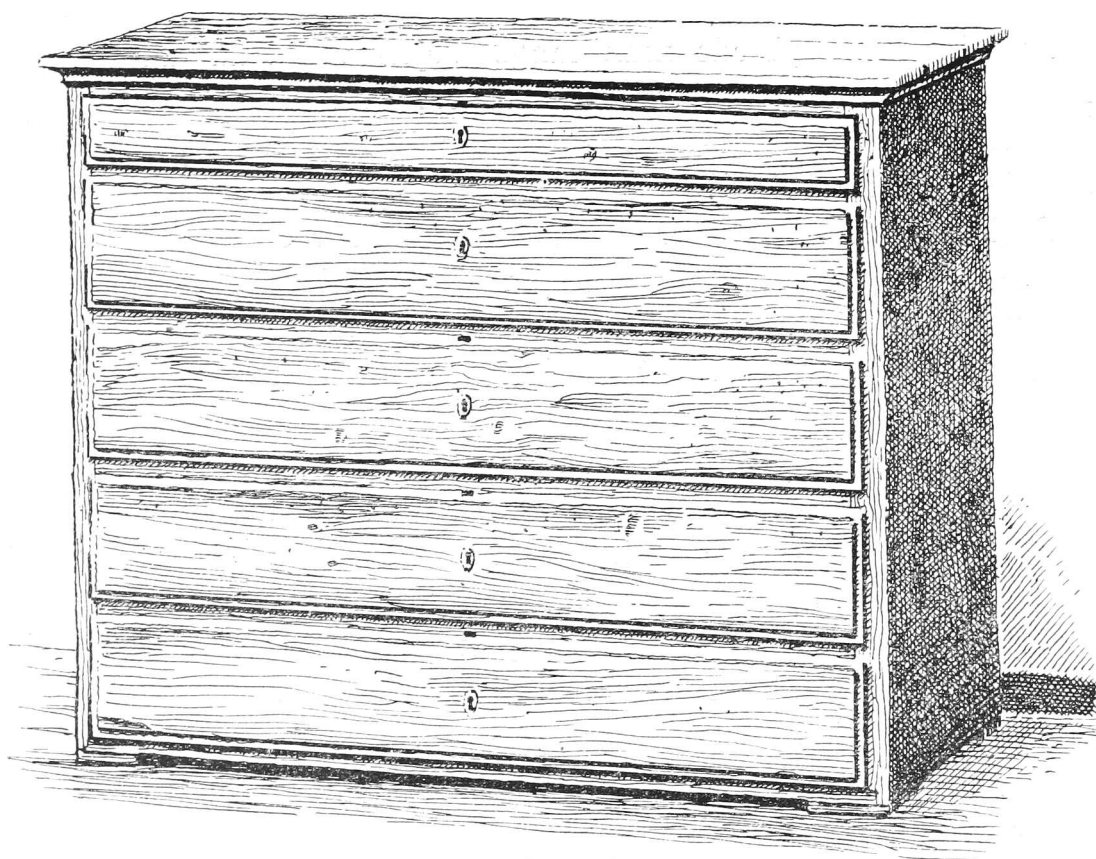

Fig. 8. Rødaaret Fyrretræs Dragkiste fra o. 1853.

Sten, hvorpaa Vindeakselen hvilede, idet Svinget vendte ind mod Gaardspladsen. Da Bækken senere blev uddybet, gik Vandet af den gamle Brønd, og den blev fyldt efter, idet man satte en ny af Mursten ved Siden af. Bagved Svinehuset var der en Strimmel grønt Græs, før man kom til Kaalgaardsdiget. Vestligst ved dette Dige laa Vognporten. Den var dels bygget i Bindingsværk og dels grundmuret med Halvstensmur. Spærtaget var tækket med Lyng. I Gaardsiden var den østlige Halvdel optaget af en Port, medens den vestlige Halvdel fyldtes af Lyngknipper, der var stablet op med Roden nedad. De brugtes om Sommeren til at ilde Bagerovnen med. Mellem Vognporten og Tomten af Aftægtshuset fandtes i Kaalgaardsdiget en Laage, som førte ind til Køkkenhaven eller »æ Kal'gor« med dens Grønkaal, Løg, Salvie, Timian og andre Urter. Salvien, der i Form af The anvendtes som mavestyrkende Mittel og Gurglevand mod Hals-Onder, saede man som Frø.

Kamilleblomster pillede man langs Vejen ved Kaalgaardsdiget. Man maatte ogsaa have en Malurtbusk, hvis Blade og Blomster indeholder en æterisk Olie, som man blandede i Brændevinen («Maløw't-Brændvin«).

Endnu i Niels Christians Barndom stod der en Stump af den gamle sulebyggede Nordlænge, som vistnok blev nedrevet i 1888. Der var Jordgulv baade i Tørvehuset (nærmest Stuelængen), Høladen og Faarehuset. I det nordvestre Hjørne af Faarehuset var der ved Hjælp af en 2 Alen høj Bræddevæg afskilt et Kartoffelrum. Derefter fulgte den Del af Længen, som Chr. Steensberg havde ombygget i 1850'erne. Den var 11 Alen vid og rummede nærmest ved »æ O-shus« en brolagt Hestestald med Baase anbragt paa Række tværs over Længen. Nordligst var der tre Hestebaase. Derefter en Baas til to Stude. Ungstudene kaldtes »Ou-ner«, og Else Marie husker, at en »Stik'ou-ner« en Dag blev onskabsfuld og for paa hende ude paa Gaardspladsen. Den væltede hende omkuld, men heldigvis kom Chresten til i det samme og sparkede Studen, saa den brølende løb sin Vej. — Mellem Studebaasen og Syd væggen var der en Gang ind til Hakkels huset. Her stod Hakkelskisten vendt med Kniven imod Stalldøren. Lys fik man gennem en Luge, der vendte ud til Gaardspladsen. Nord for Hakkelskisten var der fyldt op med Havre. Naar man om Aftenen skulde fodre Heste, var der bælgmørkt i Rummet. Der var jo ingen Vinduer, og man maatte af Hensyn til Brandfaren ikke anvende Lygte. Naar man havde fyldt den løbbundne Hakkelskop, maatte man tælle, hvor mange Skridt, man skulde gaa til hver enkelt Hestebaas, og saa kalde ad Hesten, inden man gik op i Baasen, for at den ikke skulde blive skræmt og slaa ud med Bagbenene.

Fra Hakkels huset kommer man ind i Kostalden »æ Kjør'hus«. Gulvet bestaar af Brosten som i Hestestalden. Loftet er et Lad lagt af Stænger med Fladtørsv over. Else Marie undrede sig som Barn over, at hendes Morbrødre Kresten Lind i Løvenhøj og Lars Foldager kaldte Kostaldloftet for »æ Hjaald«. De sagde ogsaa, at dette her Hjaald-hy'e« (Hø fra Hjalidet) ikke var saa godt, fordi

Dampen drev op gennem Rafte- og Tørvelaget. Ved det næsten enslydende »Hjald« plejede man ellers at forstaa en gammel Ko.

Tilhøjre for Hakkelsdøren stod to Kalve, dernæst et Par Kvier og med Hovedet mod Vestvæggen atter et Par Kvier og et Par Kalve. Sydvæggen optoges af tre dobbelte Kobaase, hvoraf den østligste var saa vid, at man kunde gaa op mellem Køerne og lukke en Dør op til Høladen. Der var kun et enkelt lille Vindue nord for Halvdøren i Gaardsiden.

Efter Kostalden fulgte i Vesterhuset Høladen, Bygladen, Tærskeloen og Rugladen, hver paa to tre-Alens Fag og med Luger i Vest ud mod Vejen. I Rugladen sad der en Egetræsluge, hvis Yderside var stærkt forhugget og skaaret. Det skyldtes, at Østrikerne i 1864 havde brugt den til at partere Kød paa. Fra Tærskeloen var der tillige en Lem, ca. $\frac{3}{4}$ Alen i Firkant, ud til Gaardspladsen, og ind til Bygladen en Heldør. Den Vej kom man ind i Tærskeloen. Mellem Bygladen og Tærskeloen var der en Ler-»Baalk«, som naaede $\frac{2}{3}$ af Højden op til Bjælken. Mod Rugladen var der ved begge Ydersider Lervægge helt op, medens der paa Midten var en halvhøj »Baalk«. Der var Jordgulv i alle disse Rum paa nær Loen. Kort efter at Niels Christian var konfirmeret i 1876, skulde Logulvet fornyes i Vesterhuset. Man hentede da et eller to Hestehoveder hos Kvaksalver-Dyrlægen Niels Knudsen i Nederbjerg og gravede dem ned under det nye Logulv med Panden opad. Det skulde give bedre Klang, naar man tærskede. Men hvorfor det netop skulde være et Hestehovede, kunde ingen forklare. Skikken er gammel. Jeg fandt i 1946 under et Logulv i den nu nedlagte Landsby Store Valby ved Slagelse ikke mindre end tre Hestehoveder, der var lagt ned engang i Renæssancetiden. Uden Tvivl ligger der en Art Frugsbarhedsmagi bag, idet Hesten siden Oldtiden var et helligt Dyr, der kun maatte spises som Offer. I Stensbjerg spiste man heller ikke Hestekød (det var naturligvis blevet forbudt efter Kristendommens Indførelse). Naar en gammel Hest skulde slaas ned, skete det gerne om Efteraaret. Det var Niels Knudsens Bestilling at aflive og flaa Dyret, og Kadaveret lagde han udenfor Gaarden for at skyde Ræve ved. Om

Fig. 9. Farvelagt Tegning i Fyrretræs Ramme o. 1830.

Foraaret blev Benene saa gravet ned. Men i ældre Tid var det urent Arbejde. Da kom Kjæltringerne fra Egnen og flaaede den Slags Dyr. — Leret til Logulvet skulde forøvrigt ikke være for blødt, og det blev først traadt sammen af fire Stykker Ungkvæg

Fig. 10. Rødaaret Fyrretræs Chatol fra 1840'erne.

paa et à to Aar eller Stude, hvorefter man drev en Flok Faar eller Beder rundt derinde, idet deres Klove var finere end Hornkvægets. Tilsidst stampede man efter med en Brolæggerjomfru.

Ved Sydgavlen af Vesterhuset gik en Vej ind paa Gaardspladsen og fortsatte efter en Diagonal over til det nordøstre Hjørne ud mellem Stuehuset og Nordlængen, hvorfra den gik videre til Sinding Skole og Søvdal. Møddingen laa i Krogen mellem Nord- og Vestlængen, saaledes at der var Passage langs Væggene. Man havde altsaa fri Udsigt til Møgdyngerne fra Stuen, naar man sad og spiste. Chresten Steensberg var altid meget omsorgsfuld med sine Arbejdsredskaber, og en Dag, da de kørte Møg, stillede han den tomme Møgvogn hen foran Stuevinduerne, for at den kunde staa i Skygge for Solen, mens man spiste og fik sin Middagsøvn. Niels Christian var da blevet voksen, og han følte sig generet af at sidde og se paa Møgvognen under Maaltidet. Derfor trak han den hen i Møddingen igen. Men herover blev den gamle saa vred, at han vilde ave Sønnen med Hestetøjret. Niels Christian greb det imidlertid i Flugten og den gamle udbrød indigneret: »Vel du slaa di Faa'r«. Han lod sig dog omsider tale til Fornuft, og Ungdommen fik sin Vilje.

Der kunde fortælles mange Træk om Chrestens Omsorg for sine Ting. Han havde et Par rødmalede »Læjrer« (Vognfjælle), som efter Sigende aldrig havde været vaade. Der var ogsaa en »Hawvouen« (et Stadskøretøj) med fint udskaarne Sidefjælle, der kunde skrues sammen og en Vogntrappe til at hænge paa Siden. Foran i Vognen stilledes Ageskrinet, hvorpaa Kusken sad. Man husker, at gamle Niels Larsen om Vinteren kunde sidde her den tre Mil lange Vej til Holstebro og hjem igen i sine Knæbukser med Træskoene paa Hammelstokken uden et Dækken til at varme sig ved. De hvide valkede Strømper og Halmviskerne i Træskoene (der var uden Overlæder) var ham Varme nok. Bagved Kuskens Plads kunde der kroges Agestole paa, ophængt i Læderremme, saa Vognen rummede seks Personer. I Nationalmuseet opbevares nu et Par Egetræs Stavtræer fra Gaarden (Fig. 12). De ender foroven i stiliserede Dragehoveder — et karakteristisk Træk i disse midtjyske Egnes Kultur rimeligvis med Rod

helt tilbage i Vikingetidens Dyreornamentik. Paa Stavtræernes Sider er der et stiliseret Rankemotiv. I ældre Tid trak Hestene overalt i Jylland og paa Fyn ved Hjælp af Stavseler, medens man paa Sjælland vistnok fik Bringeseler allerede i Middelalderen. Paa det ene Stavtræ er sømmet en Læderlap, der skulde hindre Træet i at gnave paa den underliggende Sivpude.

Til daglig brugtes en simplere Arbejdsvogn. Men en brækket Vognkæp betragtedes som et alvorligt Tab. Da Far skulde bygge paa en Lod fra Gaarden, tog man efter Skik og Brug fat paa at brænde Murstenene i en for Tilfældet indrettet Teglovn oppe i Bakkesiden. Man havde engageret en Teglbrænder til at lede Foretagendet, og Far kørte Ler til Strygepladsen. Han havde nu fundet ud af, at det gik lettere med Aflæsningen af det klæge Ler, naar han lavede en Nedgravning langs Dyngen til Vognhjulene i den ene Side. Saa væltede han Vognen halvt over, og han behøvede næsten blot at trække den ene Sidefjæl op for at faa Leret til at skride ned i Dyngen. Imidlertid maa en af Vognkæppene have været mindre stærk. Den knækkede i hvert Fald, og den gamle blev saa vred, som var det hans bedste Stud, der var faldet i en Mærgelgrav. Da spurgte Teglbrænderen sindigt: »Hvor læng har den Kjæp holdt?« — »Den har tjent mig i al min Tid«. »Saa var det heller ikke for tidlig den gik i Stykker«. Den Betragtning kom saa overraskende for den gamle, at Galden gik af ham.

Smedearbejdet varetoges i Sinding Vestersogn af »æ tyk' Sme«, der boede i et lille Sted paa Overbjerg Mark. De fleste Heste blev kun skoet paa Forbenene. Men ogsaa Plove og Vogne skulde beslaas af og til. Hvert Foraar, naar Avlsredskaberne skulde sættes i Stand, havde han travlt hjemme i Værkstedet. Niels Christian har ofte trukket Blæsebælgen for ham. Naar han svejsede gamle Hestesko og lignende dryssede han melfint Sand paa, som han hentede ved en Kilde i Stensbjerg Mose. Enkelte Gaarde, som Foldager, Visgaard og Sinding Mølle havde eget Smedeværksted, hvor Smeden kunde komme og gøre Ild paa Essen, naar det var deres Tur.

* * *

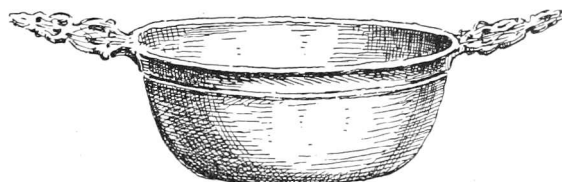
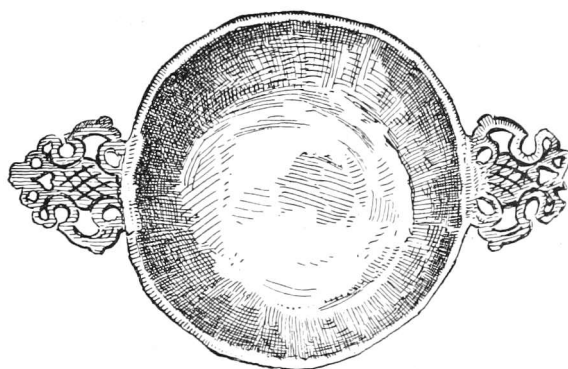

Fig. 11. Øreskaal (Vaskefad) af Tin.

Vi skal nu høre lidt om Folkenes Levemaade. Man avlede det meste af Føden paa sin egen Mark. Rug til Brød, Boghvede og Byg til Grød og Øl samt Havre til Hestefoder og lidt Kartoffler til Spisebrug. Øllet bryggedes paa Malt og Humle. Om man har avlet Humle i Stensbjerg, ved jeg ikke, men i Aavad havde man Humle, der snoede sig omkring Stikkelsbærbuskene i Haven. Bygget blev først lagt i Støb i et Kar med Vand. Naar det var svulmet tilpas op, blev det bredt ud i et 15 cm tykt Lag paa Sovekammerloftet og dækket med gamle Klæder. Naar det var spiret, tog man det ned i mindre Portioner i en Blikskuffe, som man stillede til Tørring over Bilæggerovnen. Kærnerne skulde være saa tørre, at de kunde knækkes med en Negl. Det blev de i Løbet af en Dags Tid. Derefter blev Malten malet paa Kværnen ude i Forstuen, og Ølbrygningen kunde begynde.

Kaffe drak man til Paaske, Pinse og Jul, mens Niels Christian var Barn. Derimod drak man noget hyppigere Te — dog ikke hver Dag. Det vigtigste Tilskud til Maden, som hentedes udefra, var Fisken. Hvert Foraar kom der en Løber til Skolen og meldte,

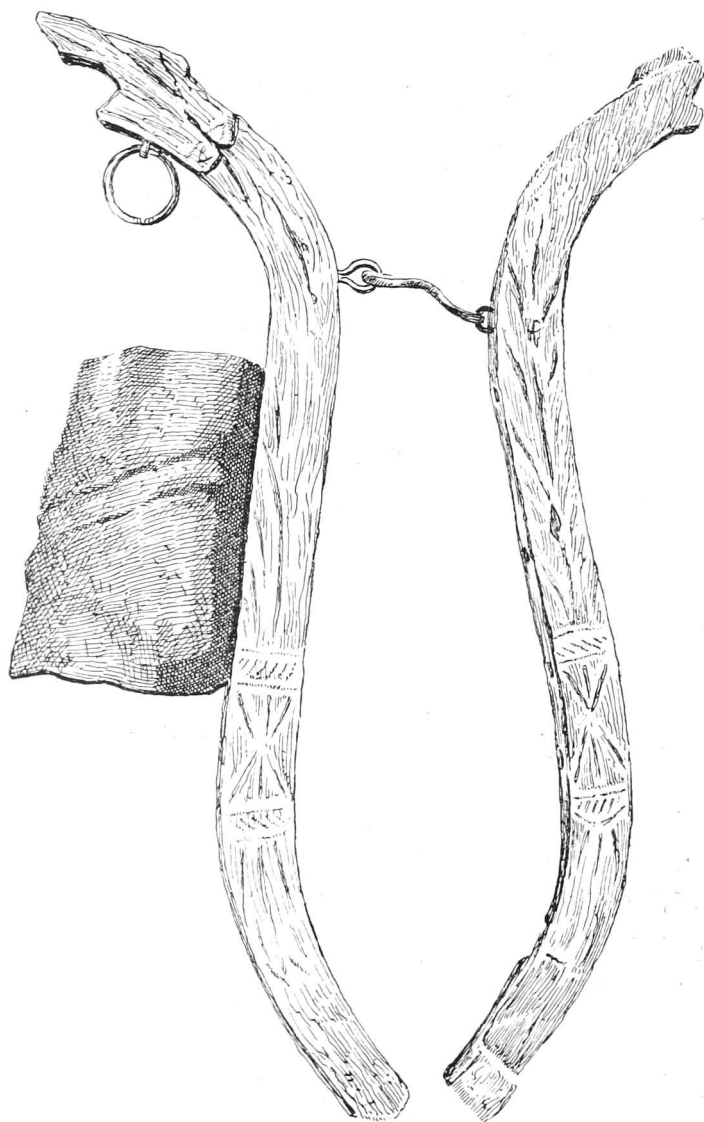

Fig. 12. Udskaarne Egetræs Stavtræer med Slidlap af Læder.

at nu var der Fisk at faa. Børnene bragte Budet videre til deres Hjem, og den følgende Morgen kørte man de seks Mil ud til Vesterhavet. For at faa »god Talfisk« havde man en Hvede- eller Sigtekage, 1 Pd. Smør, et Par Flasker Brændevin og lidt Ost med i Vognen, saa blev Fiskerne mildere stemt og slumpede flere Fisk i Vognen, end der var betalt for. Man fik Vognen fuld for smaa Penge og kørte hjem samme Dag. Fiskene blev rensede og tørrede ude i fri Luft, hvorefter Tørfisken hængtes op i Sække ved Hanebjælkerne, for at Musene ikke skulde gaa i den. Ogsaa

min Far, Jens Steensberg, fortalte, at han som Dreng kørte med til Husby Klit efter Fisk; og saa sent som kort før 1900 var der en Mand ved Navn Lars Hansen (Limkaster) i Merrildmose, der kørte til Havet efter et Læs Torsk. Men han havde nok faaet for meget Brændevin med. For paa Hjemvejen om Natten blev han vildfarende og spændte fra Vognen i Heden oppe ved Jæggebjærg, hvor Fisken stod den næste Morgen. Lars Hansen var forøvrigt ellers en meget sparsommelig Mand, der reverenter talt sked i Svinetruget hver Morgen, for at intet skulde gaa til Spilde.

Om Vinteren slagtede man i Stensbjerg fem-seks Faar, hvis Kød blev saltet, røget og tørret. Røget Faarelaar og Faaretalg var altsaa faste Bestanddele af den daglige Kost. Man stod op Kl. 3^{1/2}—4 om Sommeren og Kl. 6 om Vinteren. Davren bestod af kold Surgrød fra Aftenen i Forvejen med kogt Mælk paa. Fra 1. Maj til 1. September spiste man Formiddagsmeldmad, som bestod af to Rundtenommer til hver voksen Person af de 12 Punds Brød, som bagtes i den store Ovn. Paalægget var Margarine med Ost. Engang købte man noget amerikansk Fedt; men det var ikke velsmagende. Havde man strengt Arbejde for — f. Eks. Mergelgravning — blev der serveret Boghvedegrød til Formiddagsmaaltid ude paa Arbejdspladsen. Midt i Grøden var der et Hul med Smør eller Sirup i. Alle langede naturligvis til samme Grødfad og samme Mælkeskaal. Middagen, »æ Onden«, bestod som Regel af Kartoffler med Meldyppelse. Dertil spistes ofte kogt, tørret Torsk, hvoraf hver fik sin Ration. Torsken, der var tør som Ben, blev lagt i Blød Dagen i Forvejen. Ogsaa tørrede »Skaar« (en Slags Rokke) og »Hwilling« spistes. Om Vinteren fik man to-tre Gange om Ugen Grønkaal eller gule Ærter (Juleaften fik man dog ofte røget Gaas og næsten altid en Slags Sødsuppe, kogt paa Byggryn). Om Eftermiddagen fik man samme Kost til »At'emæjesmældmer« som om Formiddagen. Og naar man var færdig om Aftenen stod den paa »Surgrø'r« til »Næt'er« (Nadver), d. v. s. hele Byggryn kogt i Kærnemælk. Det var noget, der nok kunde skabe Uro i Maven. — Naar man til Højtiderne fik Kaffe, vankede der »Hværbrø'« (Hvedekage) til, men uden Smør paa.

Ved Jule- og Høstgilder spiste og drak man i fuldt Maal. Saa

blev der ryddet tilside i Storstuen, saa Dansen kunde begynde. Spillemanden blev bænket ved et Vindue, hvori der skulde staa en Kaffepunch Natten lang til hans Forfriskning. Han havde en drøj Tørn med Kaffepunchen paa den ene Side og Støvtaagen fra Lergulvet og de dansende paa den anden. Det kunde ske, at hans Brillen blev lidt uklare hen mod Morgenstunden, saa Buen hoppede over Stolen. Saa raabte Karlene: »No sprang æ Spellemænd øw'er æ Bæsling« (d. v. s. over Baasskillerummet). Dansen varede til den klare Dag, og man fik Davren med, inden man drog af Gaarde.

Stensbjerg laa ved Alfarvej, og der kom mange Gæster. Undertiden sad Chresten og spillede Kort med sine Svogre Kræ Lind fra »Löwenhyw'«, Lars »Føler« og en anden gæv Bonde fra Egnen, Jens Christen »Onnestrop«, til over Midnat. De fik sig en Snaps til. I det hele taget var der altid nok af vaade Varer i Gaarden. Chresten var ikke Dranker. Man han drak tit mange Snapse i Dagens Løb. Det skete ogsaa, at »Dyrlægen« Niels Knudsen kom midt om Natten, naar han havde være ude paa Bestillingens Vegne, og bankede Chresten op for at faa en Hjærtstyrkning. Han fik et Glas godt halvfuld af Peber og saa Brændevin for Resten. Naar den var gaaet under Klæderne, rømmede han sig stærkt og gned sig paa Maven. Kæltringer kom der ogsaa undertiden. Desuden den berømte Laust Glavind. De blev alle gæstfrit modtaget og beværtet med, hvad Huset formaaede. Undertiden blev der ogsaa sunget Viser. Den tykke Smed havde især en kraftig og smuk Stemme. Han havde som ung været Fisker paa Vesterhavet, og blandt hans Sømandsviser huskes »Amanda sad med Krans om Haaret«, »Den Sømand er saa lidet estimeret«, »Paa blomsterklædt Bakke sad Hjalmar saa tavs« og en Vise, hvis første naive Vers lød »Paa Straxborg der levede en Adelsmand saa rig. Paa Penge og paa Gods ingen Mand var ham lig. Han havde en Datter, hun var fager og skøn. Hun elsked' over alt en Sømand i Løn«.

Men rundt i Læ af de ældgamle Længer hviskede Karle og Piger paa Vej hjem fra Høstfest eller Julegilde det Elskovssprog, som har været Menneskehedens Eje siden Adam og Evas Dage,

Undertiden blev de beluret gennem en Lem i Høladen, hvis Karlen eller en af Sønerne var tidligt oppe at vande Heste. Det skete ogsaa en Maj Morgen, at den nysgerrige gled i noget Katteskidt og faldt saa lang han var, da Karlsrose Pige var paa Vej fra Marked med Sønderlunds Karl som Beskytter. De havde glemt al sømmelig Forsigtighed, men fik en brat Opvaagnen ved Rabalderet.

Mændenes Aftenarbejde bestod bl. a. i at sno Halm-Simer og lave Tøjr. Faaretøjr af Revlingreb købtes dog af Husmand Johannes Madsen (»Gammel Johannes«) paa Romvig Mark. De egnede sig ikke til Kotøjr, da Køerne vilde tygge Revlingerne. Derimod lavede man i de fleste Gaarde Tøjr af afklippede Ko- og Hestehaler. De blev spundet paa en Haandten af Form som et Vindsel, der kunde dreje omkring en Pind med Haandtag i den ene Ende. Disse stærke Tøjr brugtes især til Ungkreaturer. Christen Steensberg gav sig ikke af med at karte og binde. Men det var der mange Mænd, der gjorde. Stensbjerg ligger jo i Bindestue Egnen, og Far var en ganske dygtig Hosebinder, selvom han nok knyttede Maskerne lovlige fast. Strikningen var en god Biindtægt for baade Boelssteder og Gaardbrug. Ungdommen fra Aavad, Foldager og Stensbjerg mødtes endnu i Niels Christians Barndom undertiden til Bindestue. Fra Stensbjerg deltog de tre ældste af Børnene: Niels, Abelone og Lene. Niels var slem til at snakke Tiden væk, saa snød han ved at strække Bindetøjet, inden hans Mor kom og maalte, om han havde strikket det, hun havde fastsat. Kvinderne havde altid travlt med Husflid. Det er betegnende, at Konerne i Nyby ved Sindinggaard sagdes at benytte Mundheldet »Ta mæ mi Hues« (Giv mig min Strikkestrømpe), naar noget vigtigt Bynyt var kommet dem for Øre. Saa fik de nemlig travlt med at komme afsted og fortælle videre — saa travlt, at de ikke selv kunde afse Tid til at hente Strikketøjet. — Johannes Madsen paa Romvig Mark var første Gang gift med en Kone, som var kendt for sin Hæklekunst. Hun fremstillede navnlig trekantede Shawler, Polkatrøjer samt Børnetrøjer og -kjoler og maatte til Tider holde to-tre Piger til Hjælp for at tilfredsstille Efterspørgselen fra de Uldkræmmere, der forhandlede hendes Varer.

Naar Bindetøjet var færdigt, skulde det valkes. Det kom da ned i varmt Vand med temmelig meget Sæbe i, for at det ikke skulde krympe. Man gav det en let Opvridning, hvorpaa Vrangside blev gnedet op og ned paa det udskaarne Valkebræt. Engang imellem maatte man dyppe Tøjet i Vandet for at holde Uldtøjet varmt. Det gentoges saa længe, til Vranken var ganske lodden. Tilsidst skyllede man i koldt Vand og hængte Tøjet eller Hoserne op over Bilæggeren til Tørring. Der var ogsaa nogle, der vaskede Uldtøjet i Lødgryden (i Urin). Da Niels Christian begyndte at gaa med Uldpakken, fik han nogle Underbukser til Salg, der var helt gule efter den Behandling. De var dog ikke strikket i Stensbjerg. I ældre Tid kogte de ogsaa Vasketøjet i Lødgryden. Men senere brugte man at »tu'e« (to) sit Vasketøj ved Kogning med Soda og Sæbe i Gruekedlen. Man rullede naturligvis Tøjet med en Mangelholt. Den, de havde i Stensbjerg, var ikke udskaaret med Forsiringer. Tidligere var det Skik, at Karlen gav sin Pige et Mangeltøj i Stedet for en Ring. Men efterhaanden blev det Mode at forære hende et Hovedvandsæg (Lugtedaase) med et Hjerte paa, og saa hørte man op med at dekorere Mangeltræerne.

Else Marie fortæller, at det o. 1870—80 kun var ældgamle Koner, der kunde tænke sig at gaa med sorte Strømper. Piger og yngre Kvindfolk vilde helst have Hoser, der var ringede i graat og rødt eller blaat og rødt i en halv Kvarter Længde ovenover Støvleskafterne. Man gik ogsaa med Muffediser om Vinteren — de saakaldte »Hund-fet'er«. Mændene gik med en Vadmel-»Onderpik'« med strikkede Ærmer (en Slags Vest).

Da Niels Christian var en halv Snes Aar kunde man endnu se en gammel Mand ved Navn Thammes Baalstaawt gaa rundt i Folke- dragt: Rød Hue med Dusk, lodret sribet Vest med to Rækker Sølvknapper og blaa Vadmel Kofte, der naaede til Skridtet og ligeledes var forsynet med to Rækker Sølvknapper, hvide Vadmel Bukser med blanke Knæspænder, hvide Strømper samt Træsko med Messingkramper. Skægget studsedes med Saks. Der fandtes ingen Barberknive hos Sognets Bønder i Niels Christians Barn- dom. Det fortælles om en Mand ved Navn Niels Grejsen, der altid laa i Krig med sin Nabo Lars Hansen eller Lars »Lim-

kaa-ster«, at han kort før han døde, tog det Løfte af sin Kone, Kjesten, at Lars Hansen ikke maatte bedes med til hans Begravelse, for saa blev han vred. Men død Mands Vilje glemmes let, og Niels var næppe blevet kold paa sit Dødsleje, før Lars Hansen maatte hen og klippe hans Skæg. Naboerne spurgte, om ikke Niels Grejsen havde snappet efter ham? Men Lars kunde bevidne, at hans Arvefjende ikke var i Stand til at kives mere, skønt der endnu var Grøde i hans Skæg.

Niels Christian husker ikke, at der blev vævet hjemme paa Gaardene. Skulde nogen have en Datter gift, maatte de ud til Lille Jørgens Kone, Maren, yderst paa Karlsrose Mark. Hun vævede for Folk. Garnet blev viklet op omkring flade Pinde, saa Mønster og Farvesammensætning kunde bestemmes. Væversken forlangte altid en af Gaardens Døtre eller Piger til Hjælp ved Trændingen. Hun skulde medbringe Hvedemel til Klister, hvormed Rendegarnet (»æ Træ'nd«), der var af Bomuld, bør stedes, for at Skyttelen lettere kunde glide.

Hvordan var Menneskene i den gamle Gaard? Ja, den samme Slægt har levet her siden sidst i 1790'erne, da en fordums Snedker ved Navn Lars Christensen fik Gaarden i Fæste. Hans Søn Niels Larsen skal have været en god Fortæller. Han laa som Soldat i Rendsborg under Napoleonskrigene fra 1807 til 1814. Det hedder sig, at han i de syv Aar kun havde Orlov to Gange og maatte gaa paa sin Fod hjem. Den ene Gang var vel, da han blev gift. Der var af den Grund ogsaa to Aar mellem de to første Børns Fødsel — en Sjældenhed i de Tider. Han var tre Alen høj og vel ved Magt. Men han havde en yngre Bror ved Navn Christen »Egbæk«, der var meget stærkere. Han kunde tage en Skæppe Rug paa samme Maade, som andre tager et Fad Grød i een Haand. Om ham findes der flere Historier i K. Understrups Bog: »Sinding Sogn«.

Niels Larsen eller Niels Steensberg, som han altid kaldtes, havde lært noget Spansk af Hjælpetropperne, mens han laa inde som Soldat. Senere kom der en Spaniol til Sognet med nogle Merinos Faar paa Schæferigaarden under Sindinggaard. Spaniolen havde kun fri een Dag i Aaret. Den Dag plejede han at gaa over til

Niels Steensberg og faa en Passiar paa sit Modersmaal. Niels Steensberg havde fem Sønner og tre Døtre. Den ældste var ham, hvis Soldaterbillede hang for Bordenden i Dagligstuen. En anden ved Navn Jens »Hede« blev gift med en Datter af Etatsraad S. A. Fjelstrup til Sindinggaard. Hun hed Ida og ansaas for at være en noget uregerlig Dame. Saa var der Peder »Søvndal«, fra hvem Købmandsslægten Søvndal-Petersen stammer. Og endelig Chresten, som overtog Gaarden. Han var ikke alene ilter af Sind, men ogsaa en stor Spasmager, der ofte overraskede sine Medmennesker ved ejendommelige Udtryk. Den ældste Datter Abelone var gift med Moust Thyregaard i Vinding — en Svigersøn, som Chresten satte meget højt paa Grund af hans usædvanlige Fortælleevne og rige Forraad af gode Anekdoter.

En Aften, da »Kræ Stjensbjerg« var paa Vej hjem fra Thyrgaard, stak han for Sjøv Hovedet indenfor Døren i Hundkær og sagde »Filut' mi Kut'«, hvorpaa han lukkede Døren og fortsatte. Han var gerne hurtig i Vendingen. Men det skete, at hans Handlinger var en Smule overilede. En Dag — det var forøvrigt, da han var en ældre Mand og paa Aftægt — gik han og harvede ovre paa »æ Ower Sojmus«. Pludselig rejser der sig en Hare lige foran Hestene, og uden nærmere Overvejelse smider den gamle Træsko og Tømmer og sætter i Spring efter Morten. Han havde ikke løbet mange Favne, før han indsaa det haabløse i saadan at ville gribe en Hare med de bare Hænder. Lidt slukøret vendte han tilbage og fortsatte sin Harvning.

En Aftenstund sad han ved den søndre Gavl af den gamle »Sals« og passiarede med sin Nabo. Saa siger han til Niels Christian, der var en stor Skoledreng, om at gaa ned at hente Kalvene hjem til Natten. Drengen vilde imidlertid have sin Bror Søren med til at drive paa de umedgørlige Kreaturer. Men Søren havde paadraget sig Tuberkulose ved et Ulykkestilfælde og skulde skaa-nes. Da nu Niels bliver ved at undslaa sig og ikke begiver sig paa Vej, springer Chresten op: »Da skal A — saa bander han — lær dæ«. Inden Drengen naar udenfor Rækkevidde, faar han saadan et Spark bagi, at han flyver hovedkulds ud i Møddingen ved Svinehuset. Nu var der ikke Tale om flere Forklaringer. Han

maatte afsted efter Kalvene med Skidtet paa. — En anden Gang, da Far, der ligesom sine Brødre gik med Uldpakken paa Sjælland, just var kommet hjem og var ved at udvikle, hvor pænt man byggede paa Øerne med rigtige Fyldingsdøre og fortalte, at han ogsaa vilde have saadanne Døre i det nye Hus, han skulde til at bygge, blev den gamle saa opbragt, at han sagde: »Du ka re's ar æ Da'r mæ de sam; A haar et' hat Baa'j atte dæ«. Hans Vrede lagde sig dog et Øjeblik efter, og saa var den Strid glemmt.

Chresten Steensbergs Kone, Kristiane, var fra Visgaard. Hendes Far, Jens Visgaard, lejede sin Stue ud til Skole. Derfor havde hun faaet regelmæssig Undervisning hver Dag i Vinterhalvaaret. I Modsætning til de fleste af hendes Aldersklasse kunde hun baade læse tydeligt op af en Bog, læse indenad, skrive og regne. Hendes Far havde ogsaa været noget ud over det almindelige. Han var lovkyndig. Det fortælles, at hans Tjenestefolk engang var tilsagt til Hoveri paa Sindinggaard. De kom af en eller anden Grund for sent afsted, og Jens Visgaard sagde til Forkarlen: »Hvis Ladefogden vil slaa jer med sin Pisk, naar I er kommet til Ladegaarden, saa skal I alle springe paa Vognen og køre hjem igen«. Det skete, som Manden havde forudset, og kort efter kom der Brev fra Herremanden, med Forslag om Forlig i Mindelighed; thi ellers vilde Bonden blive stævnet for Viborg Ting. Jens Visgaard svarede, at hvis Godsejeren vilde true, var der lige saa nær fra Sindinggaard til Visgaard som omvendt; saa kunde Herremanden komme til at bie længe paa Besøg. Nu fik han en human Indbydelse, og Ladefogden var tilstede for at vidne om, hvor meget Folkene var kommet for sent. Herremanden søgt at lægge Skylden over paa dem. Men Jens svarede, at de havde handlet efter hans Ordre. Herremanden truede atter med Stævning. Jens svarer, at det skal være ham en Fornøjelse at møde. Saa skal Herremanden faa Lov at staa ved hans Side, og Bonden skal vide at fremføre ikke blot sin, men ogsaa de andre Hovbønders Klager over deres Behandling paa Sindinggaard. — Herremanden betænkte sig en Dags Tid og sendte saa atter Bud til Jens Visgaard. Denne Gang spurgtes der, om han var Liebhaber til sin Fæstegaard, for saa var den til Købs. Jens svarede, at dersom hans

Udgifter ikke blev ret meget større som Selvejer end som Fæstebonde, var han nok tilsinds at købe; men han havde kun lidt at købe for. For at undgaa, at Jens ophidsede de andre Bønder, gav Herremanden ham nu et rimeligt Tilbud, og Jens Visgaard blev vistnok den første Selvejer i Sognet.

Da Else Marie var Barn, var der megen Snak om Sibylles Spaadom om Verdens Undergang. Det hed sig, at noget af det sidste skulde være, at Vogne og Ryttere vilde køre og ride uden Heste. Chresten stod da en Aften med Hænderne paa Ryggen og var mede sig ved Bilæggeren, idet han grundede over den Sag. Thi det var noget, enhver kunde forstaa maatte være Løgn. Menneskene kunde da ikke trække Vognene, naar de selv sad i dem. Han oplevede aldrig at se en Bil eller en Motorcykel.

Folks væsentligste aandelige Næring bestod dengang i Kingos Salmebog. Chresten var god til at synge og kunde kvæde med bævende Røst. Men til daglig var det nok mere verdslige Udtryk, han førte i Munden. Naar Mændene kom sammen i de lange Vinteraftener, blev der fortalt Anekdoter og sandfærdige Beretninger om, hvad der var sket med Folk ved ganske bestemte Lejligheder. Man hæftede sig ved adskillige Biomstændigheder, som dels gjorde Fortællingen mere troværdig, men dels ogsaa styrkede Hukommelsen. Traditionen førtes videre gennem Samtale. Fortælleren digtede selv med paa Historierne. Han maatte naturligvis gengive Kærnen rigtigt. Thi hans Tilhørere kendte som oftest Fortællingen i Forvejen og havde maaske hørt den mange Gange. Men den maatte gerne gives en dramatisk og personlig Form, saa den for hver Gang virkede som en ny Oplevelse.

Man fortalte om Ulve i Merrildmose, om Ildebrand, Løbskkørsel, Hugormekongen og om sære Mennesker. Der var Beretninger om Natmændsfolk, stærke Mænd, kloge Koner, Herredsfogder og om Tyveriers overraskende Opklaring, saavel som om Oplevelser i Krig og Kongens Tjeneste, samt Elskovsanekdoter. Forelskede Mennesker blev som oftest ubarmhjærtigt udleveret til Latteren. Thi Romantikken havde ikke naaet at fortrænge Realismen paa det Punkt.

De mest haarrejsende Fortællinger stammede dog fra Over-

troens Rige. Niels Christian husker, at hans Far og Mor for ramme Alvor diskuterede om en gammel Kone i Sognet maaske var en Heks, hun laa nemlig meget længe og led, inden hun døde.

Gamle Folk i Sinding fortalte, at der i Hulvejen mellem Søvn-dal og Skolen ved Midnatstid plejede at gaa en hovedløs Hest. En Aften fulgte to af Chrestens Døtre, Lene og Abelone, Birgitte Hedegaard fra Vinding paa Vej. Hun tjente i Sinding Mølle, og de skulde netop passere Hulvejen, hvor Genfærdet havde sin Gang. Da de var kommet forbi Skolen, hørte de pludselig nogle uhyggelige Vræl nede fra Hulvejen, og de kunde skimte et uformeligt Væsen, der fægtede i Luften med Benene, som var det selve den ottebenede Slejpnir. De blev maalløse af Rædsel, men var dog beslutsomme nok til at gøre omkring og flygte over Hals og Hoved, den ene ind i Skolen og de to andre til Stensbjerg. Birgitte, som havde valgt det første, var dog nysgerrig nok til at linde ved Døren og titte ud. Nu fik hun en naturlig Forklaring paa Fænomenet: Det var saamænd Niels Knudsen, der havde været henne at tage Kalven fra en Ko. Kalven havde han faaet med sig hjem, og den hang nu med Hovedet ned ad hans Ryg, mens Benene sparkede i Luften. Hver Gang Dyret lod sin Røst høre, svarede Niels Knudsen med et endnu værre Vræl. Nu kunde Birgitte trøstigt fortsætte sin Gang og naaede Møllegaarden i god Behold.

Ved Foldager i Ørre Sogn skulde der, efter hvad man fortalte, gaa en So med elleve røde Grise. Det var nok en Genganger, og Chresten maatte altid følge Lars Foldager hjem til Gaarden, naar han havde siddet og spillet Kort i Stensbjerg. Chresten var ikke bange for den Slags. Mikkel Ljørring fortalte, at han en Nat mødte et Genfærd ude paa Marken mellem sin Gaard, der ligger sydligst i Ljørring By, og Nabogaarden. Det var nok en vis Pæ Pæjesen, der havde ejet Nabogaarden og skiftet Jord med Mikkels Far Kræ Mikkelsen. Han havde i sin Tid været ude om Natten at flytte Skelstenene længer ind paa Kr. Mikkelsens Mark, og derfor maatte han efter sin Død bestandig gaa og flytte Skelsten. Ogsaa i Pugdal i Vildbjerg huserede der undertiden et Genfærd i Rullestuen. Da min Far som seksten Aars Knægt kom til at tjene hos

Jens Grimstrup som Andenkarl i Gaarden, fik han anvist Sengeplads netop i den Stue. Man spurgte ham dog først, om han var bange for Spøgeri, thi Gaardens Folk turde ikke sove der paa Grund af Genfærdets Rumsteren med de gamle ormædte Kister, som det gik og flyttede med. Far mente, at hvis Sengen ellers var god, var han ikke bange for at ligge der. Da han skulde af Tøjet, saa han først, hvor uhyggeligt der saa ud i Rummet. Der stod Skabe og Kister med mørke Skygger ved, og saa var der den store Rulle, som brugtes, naar der skulde rulles Linklæder ved Begravelser. Naa, han gik i Seng og faldt snart i Søvn. Men henad Midnat vaagnede han ved et skrækkeligt Rabalder. Han maatte holde Vejret for at lytte og kunde nu høre noget pusle og liste omkring. Pludselig fik han Øje paa et grøngult Lys oppe ved Loftet. Han snappede sine Bukser og vilde fare ud af Døren. Men i det samme hørte han et langtrukket »Mjavvv«. Det var en stor sort Kat, der var paa Rottejagt. Han tændte Tællelyset og snakkede lidt med Genfærdet, der kælent strøg sig op ad hans Ben. Saa gik han i Seng igen, og siden mærkede han ikke til Spøgelse.

De fleste Mennesker havde set Forvarsler og Forbrande. Det gælder ogsaa Else Marie, som lever endnu. I hendes Barndom saa man fra Sinding Mølle, at det brændte i Retning af Ørre Præstegaard. Det viste sig snart, at der ikke havde været Ildløs. Men man havde været saa betænksomme at afmærke Sigtelinjen ved at skære et Hak i Sinding Bro. Og en Tid efter slog Lynet ned i Præstegaarden, hvorved Udlængerne brændte. Det viste sig da, at Sigtelinjen passede. Forbrande afslørede sig ellers som uvirkelige derved, at naar den, der havde opdaget Fænomenet, et Øjeblik mistede det af Syne, var Ilden forsvundet, hvis han atter fik Udsyn til Stedet.

* * *

Efter Chresten fik hans ældste Søn Niels Gaarden. Han skulde rimeligvis have været Jurist. Thi i mange Aar virkede han som en Slags Sagfører for sin Egn. Skulde man have et Klagemaal eller en Skrivelse til Øvrigheden sat op, gik man aldrig forgæves til Niels Steensberg. Og saa var han fuld af Historier ligesom sin Farfar.

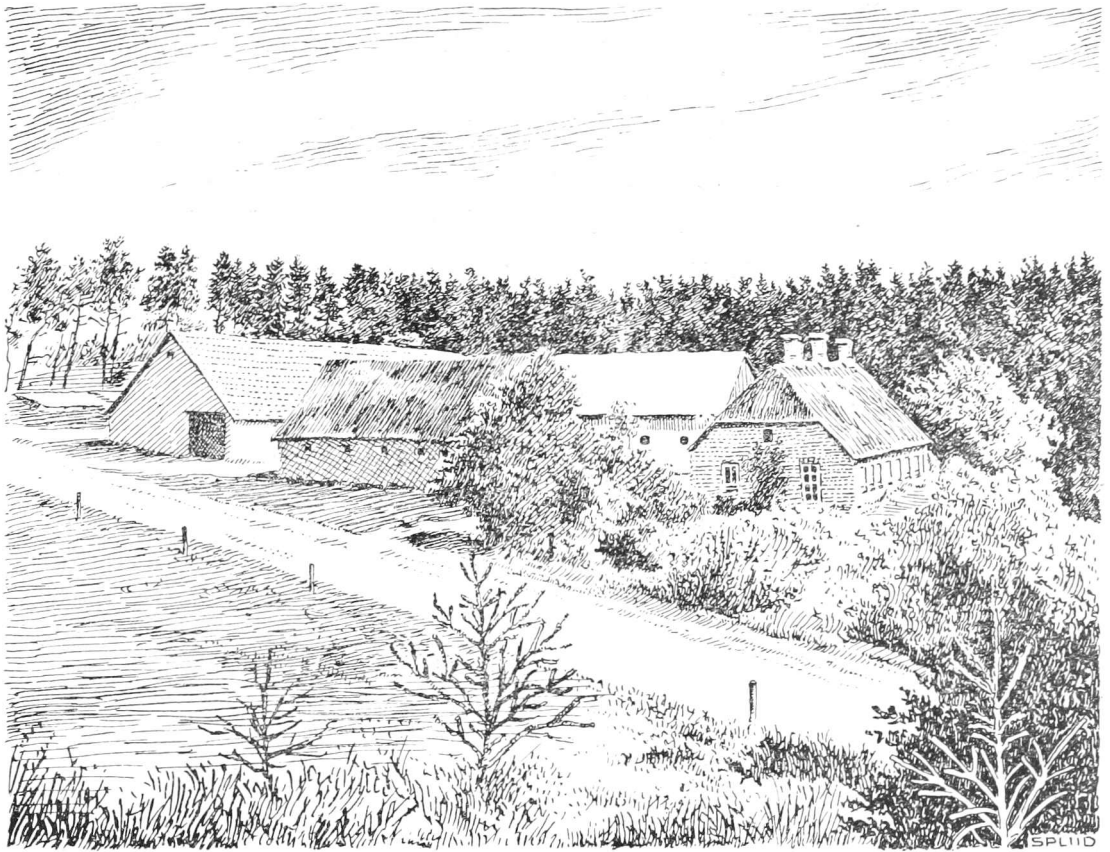

Fig. 13. Udsigt mod Gaarden i vore Dage.

Gaardens Drift blev ikke meget ændret i hans Tid. Men han plantede Fyr og Gran fra Stensbjerg Hede og ned til Gaarden. Ogsaa en Del Læbælder voksede op i hans Tid. Nu har næste Generation — en Datter af Niels og en Søn af Else Marie — overtaget Gaarden. Naaletræsplantagen paa Bakken er saa smaat ved at vige for Bøg og Eg. Inden længe vil man atter se Skovens Kæmper brede deres Kroner over Stensbjerg Bakke. Kredsen er sluttet, og nye Kulturbilleder kan forme sig i Egetræernes Skygge.